

1 § Val av den svenska delegationen till Europeiska ekonomiska samarbetsområdets (EES) gemensamma parlamentarikerkommitté och den svenska delegationen till EFTA-staternas parlamentarikerkommitté

Företogs val av åtta ledamöter och åtta suppleanter till den svenska delegationen till *dels* Europeiska ekonomiska samarbetsområdets (EES) gemensamma parlamentarikerkommitté, *dels* EFTA-staternas parlamentarikerkommitté.

Valberedningen hade enhälligt godkänt gemensamma listor för dessa val.

Sedan de gemensamma listorna upplästs av andre vice talmannen och godkänts av kammaren befanns följande personer, vilkas namn i här angiven ordning upptagits på respektive listor, valda för riksdagens innevarande valperiod:

ledamöter till den svenska delegationen till Europeiska ekonomiska samarbetsområdets (EES) gemensamma parlamentarikerkommitté och den svenska delegationen till EFTA-staternas parlamentarikerkommitté

Lars Tobisson (m)

Mats Hellström (s)

Karin Falkmer (m)

Berit Löfstedt (s)

Hadar Cars (fp)

Anita Johansson (s)

Pär Granstedt (c)

Reynoldh Furustrand (s)

suppleanter till den svenska delegationen till Europeiska ekonomiska samarbetsområdets (EES) gemensamma parlamentarikerkommitté och den svenska delegationen till EFTA-staternas parlamentarikerkommitté

Göran Lennmarker (m)

Inga-Britt Johansson (s)

Göran Hägglund (kds)

Nils T Svensson (s)

Ylva Annerstedt (fp)

Hans Stenberg (s)

*Svar på
interpellationer*

2 § Avsägelse

Andre vice talmannen meddelade att *Gudrun Schyman* (v) av sagt sig uppdraget att vara suppleant i den svenska delegationen till Europeiska frihandelssammanslutningens (EFTA) parlamentarikerkommitté.

Kammaren biföll denna avsägelse.

3 § Anmälan om kompletteringsval till den svenska delegationen till Europeiska frihandelssammanslutningens (EFTA) parlamentarikerkommitté

Andre vice talmannen meddelade att Vänsterpartiets riksdagsgrupp på grund av uppkommen vakans anmält Bengt Hurtig (v) som suppleant i den svenska delegationen till Europeiska frihandelssammanslutningens (EFTA) parlamentarikerkommitté efter Gudrun Schyman.

Andre vice talmannen förklarade vald till

suppleant i den svenska delegationen till Europeiska frihandelssammanslutningens (EFTA) parlamentarikerkommitté
Bengt Hurtig (v)

4 § Svar på interpellation 1993/94:51 om uppehållstillståndet för våldtäktsoffer från det forna Jugoslavien

Anf. 1 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Viola Furubjelke har frågat mig om jag avser att verka för att våldtäkt definieras som tortyr när den utförs av myndighetsutövare och om jag är beredd att ge Invandrarverket instruktioner om att kvinnor från andra delar än Bosnien i forna Jugoslavien skall ges flyktingstatus i enlighet med Genèvekonventionen. Låt mig först säga att vi här i riksdagen redan tidigare i olika debatter från alla håll har varit eniga i vårt fördömande av och vår avsky för de våldsbrott som begås mot kvinnor i det forna Jugoslavien.

Vid UNHCR:s exekutivkommittés möte i oktober förra året antogs en konklusion rörande sexuella övergrepp. I denna har medlemsstaterna uttryckt sitt stöd för att den som åberopar välgrundad fruktan för förföljelse i form av sexuella övergrepp, på grund av sin ras, religion, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller politiska uppfattning, skall betraktas som flykting enligt Genèvekonventionen. Det är denna tolkning av flykting-

definitionen i Genèvekonventionen som Sverige har ställt sig bakom och som också sedan tidigare tillämpats av svenska myndigheter vid prövningen av enskilda asylansökningar. Invandrarverket har efter individuell prövning i ett flertal beslut beviljat våldtagna kvinnor från Bosnien flyktingstatus. Jag anser därmed att det som Viola Furubjelke efterfrågar redan är gjort.

På Viola Furubjelkes fråga om huruvida asylsökande kvinnor från andra delar av f.d. Jugoslavien som utsatts för våldtäkt, som utförts av myndighetsföreträdare, kommer att få stanna går det inte att ge ett entydigt svar då varje ärende prövas individuellt. I de fall den beslutande myndigheten finner att de skäl som har åberopats i ett ärende faller under den definition som jag tidigare redogjorde för, kommer kvinnan, liksom tidigare, att få stanna oavsett från vilket land, eller del av ett land, som hon kommer ifrån. Jag kan här nämna att Utlänningsnämnden har beviljat en kvinna från Kosovo, som åberopat våldtäkt till stöd för sin ansökan, asyl som de facto-flykting.

Viola Furubjelke har slutligen frågat mig om jag är beredd att ge Invandrarverket instruktioner om att dessa kvinnor skall ges flyktingstatus i enlighet med Genèvekonventionen. Enligt nu gällande lagstiftning har varken jag eller regeringen någon möjlighet att ge Invandrarverket instruktioner på det sätt som Viola Furubjelke efterfrågar. Regeringen kan däremot genom beslut i enskilda ärenden, som överlämnats av Invandrarverket eller Utlänningsnämnden, ge uttryck för hur bestämmelserna i utlänningslagen skall tolkas och huruvida olika åberopade skäl skall anses vara asylgrundande eller ej.

Anf. 2 VIOLA FURUBJELKE (s):

Herr talman! Invandrarministern har förvisso svarat på min interpellation, men svaret gör mig både arg och besviken. Jag hade hoppats att svaret skulle ge några öppningar till en konstruktiv dialog i vad som för de berörda asylsökande kvinnorna och deras familjer är en ödesfråga. I stället säger invandrarministern med kyligt avståndstagande att vad göras skall redan är gjort. Vilken skillnad mot tonen i den debatt som vi här förde i april och i de uttalanden som Birgit Friggebo gjorde när hon tillsammans med andra kvinnor i departementen demonstrerade i svart utanför Rosenbad i februari! Då sades det att vi måste ha en beredskap för att kunna ge stöd åt de våldtagna kvinnor som kommer hit och söker asyl. I det här svaret finns det inte ens ett uns av medkänsla eller försök till förståelse för dessa kvinnor och deras familjer.

Invandrarministern gömmer sig bakom formella skrivningar. Hon vill göra gällande att asylsökande som kan åberopa fruktan för förföljelse i form av sexuella övergrepp på grund av ras, religion, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp eller politisk uppfattning får asyl i Sverige. Alla som arbetar med flyktingfrågor vet att så är det ju inte.

Sverige är en rättsstat. Men att på det här sättet formulera officiella sanningar som inte har ett dugg med verkligheten att göra påminner mera om det som man hade för sig i statsskick som vi har fördömt. Vore jag i invandrarministerns kläder skulle jag nog ta kritiken från den brittiska domstol som uttalat att Sverige inte längre lever upp till Genèvekonventionen på allvar. Besvårar det inte invandrarministern det minsta att de levande bevisen för

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

att vi inte lever upp till den UNHCR-överenskommelse som citerats finns överallt ute på förläggningarna? Det är kvinnor som under stor ångest, vanligtvis efter flera besök hos och tålmodigt arbete av Flyktingmedicinskt centrum vårdpersonal, har berättat hur de av poliser och paramilitära grupper har utsatts för de mest brutala sexuella övergrepp, inte sällan inför ögonen på sina barn. Nu får den ena kvinnan efter den andra besked om att SIV och Utlänningsnämnden tror på deras berättelser, men att man likväl anser att de utan risk kan resa tillbaka till landet där övergreppen skedde. Detta rör sig ofta om albanska kvinnor från Kosovo, men också om kvinnor från andra serbkontrollerade delar av det forna Jugoslavien.

I ett mycket välskrivet reportage i DN i går kunde man läsa om några av dessa kvinnor och om de bedömningar som Invandrarverket och Utlänningsnämnden har gjort i dessa fall. Jag vill citera ett utlåtande av Utlänningsnämnden, daterat den 30 december 1993: "De nuvarande allmänna förhållandena i familjen X hemland och främst i Kosovo är inte sådana att dessa utgör grund för beviljande av asyl. Vid denna bedömning har även beaktats uppgifter om övergrepp mot den albanska befolkningen."

Förutom att maken i den familj som här avses under många år satt fängslad, blev misshandlad och trakasserad för politisk verksamhet blev kvinnan i familjen våldtagen av serbisk polis vid en husrannsakan i april 1992, varefter de flydde till Sverige.

I denna och andra avslagsmotiveringar från SIV och Utlänningsnämnden skriver man att våldtäkterna som dessa kvinnor har utsatts för av statens företrädare inte kan anses sanktionerade av den serbiska staten.

Jag har tagit del av minst ett tiotal asylsökande kvinnors berättelser från dessa områden. Jag önskar att invandrarministern kunde möta dessa kvinnor. Det råder inget som helst tvivel om att de våldtäkter som de har utsatts för har politiska motiv. I de flesta fall är syftet att pressa fram information om make eller släktingar. I några fall är det för att de vägrar att samarbeta med serberna. Att våldtäkterna har sin grund i kvinnors ursprung eller religion är väl alldeles uppenbart.

Den bedömning som Utlänningsnämnden och SIV gör skiljer sig på alla punkter från de rapporter som FN:s flyktingkommissarie, Amnesty International och andra Balkanexperter gör om förföljelserna av albaner i Kosovo och andra serbkontrollerade delar i Restjugoslavien.

Balkanexperter som Sören Sommelius säger t.ex.: "Och jag hade under den tid jag följt utvecklingen med mina egna ögon kunnat se hur allt bara successivt förvärrats, månad för månad, i ett sonderfallande apartheidsamhälle med ständigt stegradt våld mot civilbefolkningen."

Örjan Sturesjö säger: "Jag förstår inte hur många som över huvud taget aldrig satt sin fot där, aldrig känt den etniska spänningen i luften och heller inte talat med bägge sidorna, med sådan tvärsäkerhet kan uttala sig om hur situationen är där nere."

Mot denna bakgrund vill jag fråga invandrarministern: Är det inte dags att regeringen lever upp till UNHCR-exekutivens konklusion och att de våldtagna kvinnorna från hela f.d. Jugoslavien ges asyl, eftersom de har våldtagits av politiska motiv? Är det inte också dags att tillmötesgå

Anf. 3 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Våldtäkt som vapen har använts i alla krig för att förtrycka och förnedra motståndare eller besegrade.

Häromdagen redovisades i en nyhetssändning i TV en rapport om hur de allierade vid slutet av andra världskriget våldtog 2 miljoner tyska kvinnor på det mest urskillningslösa och besinningslösa sätt. Kvinnorna som redan tidigare var offer och som inte hade orsakat något krig fick ta straffet. Många avled eller tog sitt liv efteråt. En mängd ovälkomna barn föddes, och många har aldrig berättat för någon om vad de utsattes för. Deras liv förstördes. Gärningsmännen gick fria. Kanske hyllades de som krigshjältar när de kom hem.

Jag berättar detta bara för att visa att detta har hänt – det händer fortfarande – och att vi måste göra något för att stoppa det.

Jag vill tacka invandrarministern för svaret, även om också jag tycker att det är något svagt. Vi hade en debatt här förra våren om hur våldtagna kvinnor skall kunna hjälpas här i Sverige och även på plats. Förutsättningarna för att på ett bra sätt kunna ge sådan hjälp här är naturligtvis att kvinnorna får stanna här och inte skickas tillbaka till eventuella nya övergrepp.

Enligt de uppgifter som jag har fått om Genèvekonventionen, och som också invandrarministern bekräftar, är våldtäkt förbjuden enligt 4:e Genèvekonventionen som handlar om skydd för civilbefolkning. Där står uttryckligen att våldtäkt är att betrakta som krigsförbrytelse. Frågan behandlas också i tilläggsprotokollen nr 1 och 2, som handlar om interna konflikter. Där sägs att våldtäkter och sexuella trakasserier är förbjudna och att kvinnor skall ha skydd mot detta.

För mig framstår det som självklart att sexuella trakasserier och våldtäkter som utförs av militär eller polis som ett led i den etniska rensningen eller för att få kvinnan att lämna information är att jämställa med tortyr och därför utgör skäl för beviljande av asyl.

I svaret hänvisar invandrarministern till att ett flertal våldtagna kvinnor från Bosnien beviljats flyktningstatus. Detta är väl ganska självklart, eftersom det finns ett principbeslut om Bosnien. Kvinnorna hade kanske fått stanna även om de inte blivit våldtagna.

Det är de kvinnor som kommer från andra delar av f.d. Jugoslavien och kanske även från andra delar av världen som frågan gäller. I det avseendet tycker jag att svaret är mycket vagt. Är det verkligen endast en kvinna från Kosovo som har beviljats asyl? Gäller det för hela f.d. Jugoslavien? Jag måste erkänna att jag inte har klart för mig i hur många fall man väntar på beslut och inte heller hur många av dem som har åberopat nämnda skäl för begäran om asyl som har avvisats. Jag vill därför fråga invandrarministern om det finns några uppgifter om detta.

Ingen kan väl längre hävda att förhållandena i f.d. Jugoslavien på något sätt uppfyller kraven på demokrati och rättssäkerhet. Argumentet att våldtäkt är förbjudet i landet och att det därför inte är någon fara att skicka tillbaka offren håller inte. Inte kommer någon polis att skydda kvinnor som har

*Svar på
interpellationer*

våldtagits av andra poliser. Jag vill poängtera att det här rör sig om fall där övergreppen utförts av polis och/eller militär och att de självfallet skall prövas individuellt.

Vi är alla medvetna om att vi inte kan ge alla våldtagna kvinnor i världen skydd här i Sverige. Jag är också medveten om att regeringen inte kan ge Invandrarverket den typ av instruktion som efterfrågas i interpellationen, men däremot i ärenden som överlämnas av Invandrarverket eller Utlänningsnämnden, vilket invandrarministern också säger. Har något överlämnande skett i denna typ av ärenden? Om så inte är fallet, har regeringen uttryckt någon önskan om att få ett sådant ärende? I så fall är det hög tid att vi får ett vägledande beslut.

Kampen mot de sexuella förbrytelseerna i krig och konflikt får inte avmattas. Vi har alla ett ansvar för att protestera och för att ställa förbrytarna till svars. Men vi vet att vi egentligen kan göra väldigt litet, tyvärr. Det händer alltför sällan att förbrytarna ställs till svars. Under tiden måste vi ändå försöka att göra vad vi kan för att skydda de kvinnor som av politiska och militära skäl utsätts för detta förtryck.

Anf. 4 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! I krig är det den starkares rätt som råder. Hittills har man aldrig med lagar kunnat skydda kvinnor vid krig. Vad man borde kunna göra är att med lagar här i Sverige skydda de kvinnor som söker skydd mot att återsändas.

Som Marianne Andersson sade är det mycket viktigt att understryka att detta inte är något nytt. Man kan säga att det i krig har skapats mycket invecklade beteendemönster för att skydda soldaten, eftersom det anses att soldaten bara utför sitt arbete när han dödar. Genom det oundvikliga lidande som detta arbete innebär för soldaten kan man genom en gemensam överenskommelse ta ut hämnd på en tredje part, kvinnorna.

Det var i tidigare krig en urgammal sed att den intagna staden plundrades av armén under tre dagar. Kvinnornas andel av blodsfesterna var sådan att den knappast kan beskrivas, än mindre förstås.

Från krigen under 1500- och 1600-talet berättar sägnen om hur de barmhärtigaste männen ur segrarmakten vandrade från hus till hus och dödade kvinnorna innan de skulle råka i händerna på de våldsberusade erövrarna. Uttrycket ett öde värre än döden lär härstamma från den tiden. Det var bättre för kvinnorna med en snabb död än att råka ut för ett öde värre än döden.

En annan tolkning av bakgrunden till övergreppen på kvinnor är att kvinnan ses som mannens egendom. Genom att skända kvinnan hämnas man på mannen genom att förstöra hans egendom.

Som Marianne Andersson tog upp har en rapport presenterats om vad som hände efter andra världskriget. Det är sedan tidigare känt hur de ryska arméerna, när de vältrade in över Östeuropa och Tyskland, tog ut sin hämnd på de tyska kvinnorna. Men denna senare rapport visar att det också gällde för de andra arméernas soldater.

Det är inte endast under krig som kvinnor blir ställföreträdande offer för hämnd. Våldtäkter används i diktaturer som Iran och Irak mot oppositio-

nens och gerillans kvinnor och i länder som Serbien och andra delar av det f.d. Jugoslavien även som ett led i en etnisk rensning och som politiskt påtryckningsmedel. Det är alltså inget nytt fenomen. Det bör verkligen påpekas i sammanhanget.

Med den bakgrundskunskap som i dag finns om det här problemkomplexet är det märkligt om inte ett land som Sverige i sin asylhantering och sin lagstiftning och även i sitt arbete i internationella forum klart deklarerar att våldtäkter utförda av en stats företrädare, som polis, militär, paramilitär och andra som har en legitim rätt att ses som företrädare för statsmakten, skall bedömas som asylskäl utifrån Genèvekonventionen. Förföljelsen har i sådana fall varit personlig, och man kan väl knappast kräva att en person som utsatts för de här övergreppen sedan skall känna sig trygg i att kunna räkna med sitt hemlands beskydd.

Jag vill därför fråga: Anser inte kulturministern att det är dags att ta initiativ till att våldtäkt utförd av en stats företrädare skall bedömas som asylskäl utifrån Genèvekonventionen och att detta även skall skrivas in i utlänningslagen?

Anf. 5 ISA HALVARSSON (fp):

Herr talman! Som redan har sagts är det inget nytt fenomen att våldtäkter används som en del i själva krigföringen. Likväl är det fullständigt oacceptabelt och ett brott mot folkrätten, och därför är det viktigt att kraftigt reagera mot den här typen av brott. Det måste med kraft understrykas och klargöras att våldtäkt är en krigsförbrytelse.

Vi är kvinnor från alla partier som har gått samman i aktionen Kvinna till kvinna, som ett sätt att visa att vi reagerar mot det här men också för att visa att vi vill hjälpa till, att vi vill få in pengar och medel till stöd för de här kvinnorna, både kvinnor i forna Jugoslavien och kvinnor som kommer hit som flyktingar.

Kriget i Bosnien-Hercegovina är ett terrorkrig mot civilbefolkningen. I det tidigare multietniska, forna Jugoslavien försöker man nu med en otrolig grymhet att skapa etniskt rena områden, och våldtäkterna ingår som ett medel i den strategin. Kvinnorna utsätts för de här fruktansvärda våldtäkterna, men avsikten är inte bara att skada kvinnorna utan att skada hela samhället, hela folkgruppen. Detta är ju en mycket känslig och svårhanterlig fråga.

Samtidigt är det underligt att man ändå så litet använder ordet våldtäkt. Kulturministern skriver i sitt svar att UNHCR:s exekutivkommitté har antagit en konklusion, och det är bra. Men det talas där om "sexuella övergrepp", och man använder alltså inte ordet våldtäkt, som jag menar är den rätta benämningen i det här sammanhanget.

I en rapport skriven av Röda korset i det forna Jugoslavien talar man också om "tortyr, sexuella övergrepp och andra typer av grovt våld". Jag har tittat i hela skriften – ordet våldtäkt nämns inte en enda gång.

En av huvudpunkterna här är ju att våldtäkt inte är som vilken sorts tortyr som helst. Effekterna av våldtäkten sträcker sig över generationer och skadar inte bara den människa som blir utsatt, utan syftet med den är betydligt större. De här kvinnorna befinner sig ju också i en otroligt stängd situation, eftersom de också möter ett fördömande av samhället runt omkring sig. Det

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

är en ohygglig situation de befinner sig i, och de behöver verkligen olika former av hjälp.

Det är ju ett väldigt stort steg för de här kvinnorna att över huvud taget erkänna, tala om att de har blivit våldtagna. De törs inte tala om det för sina män ens en gång. När man efter att ha kommit som flykting har tagit det stora steget att berätta om att man blivit våldtagen, vilket gör att man tycker att man lämnar ut sig själv in på bara kroppen, innebär det en otrolig smärta att saken inte tas upp som det förfärliga det är. Dessa kvinnor har blivit utsatta för våldtäkter och gruppvåldtäkter av statens män – inte bara av militär utan också av poliser. Det är statens män i uniform som utför dessa handlingar, och det gör det hela ännu mera grymt.

När man talar med människor på flyktingförläggningar och när man läser artiklar om detta kan man verkligen ifrågasätta uttalandena från Utlänningsnämnden och Utlänningsnämndens syn på de här frågorna. Vad som händer är att det som sägs om våldtäkter eller "sexuellt övervåld" eller vad det nu kallas av Utlänningsnämnden helt enkelt vävs in i själva dokumentationen, ungefär som att en våldtäkt inte skulle räcka utan att den måste utgöra ett led i en rad andra handlingar.

Detta är något som jag menar att man verkligen måste protestera mot. Att ha blivit utsatt för en brutal våldtäkt en enda gång måste ju vara en fruktansvärd upplevelse som man bär med sig hela livet. Jag ser det som en form av tortyr, som borde ha en väldigt stor tyngd för en som söker asyl. Jag har också hört en del säga att asylsökande kommer hit och påstår att de har blivit våldtagna, men jag menar att den smärta som kvinnorna visar när de berättar om våldtäkterna måste vara ett bevis i sig.

Har invandrarministern över huvud taget tittat på de frågor som Utlänningsnämnden har tagit upp?

Anf. 6 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Som så många redan tidigare har sagt är våldtäkter inte precis någon ny företeelse. Kanske har våldtäkter förekommit i alla tider – jag vet inte om det är så, men jag kan intuitionsmässigt gissa.

Det jag vet är att våldtäkter och krig tyvärr är en ganska vanlig kombination, men även om det är vanligt får våldtäkter aldrig accepteras som något naturligt och integrerat i krigets generella vedermödor. Det handlar faktiskt om människors integritet och människovärde. Det människovärde vi alla har måste ju också gälla i krig, vilket också Genèvekonventionen understryker.

Det är bra att sexuella övergrepp, som jag upplever är en vidare definition än våldtäkt, nu också skall betraktas som anledning till flyktingstatus. Det är bra.

I kriget som pågår i Bosnien-Hercegovina, ett land som vi har många flyktingar från, förekommer mycket tortyr. Våldet, tortyren, riktas mot särskilda grupper och har såväl psykiska och fysiska som sociala konsekvenser.

Män och kvinnor förs bort i skilda grupper till olika fångläger, och barn och gamla separeras från sina familjer. Kvinnorna utsätts för systematiska våldtäkter och hålls i fångenskap. Blir de gravida, släpps de inte förrän graviditeten är så långt framskriden att abort är omöjlig. Våldtäkt är alltid en oer-

hörd kränkning mot individen och drar ofta skam inte bara över kvinnan själv utan över hela familjen och hela släkten.

Dessutom känner kvinnan i de här sammanhangen också en stor skuld, fastän hon egentligen inte har någon anledning att göra det.

Det är självklart att den fiende som behandlar de bosniska kvinnorna på det här sättet också behandlar kvinnorna så i grannlandet Kosovo. Våldet handlar om att förnedra, förödmjuka och få människor att rymma från sina hem och samhällen. Det handlar om ett vapen i den etniska rensning som nu pågår i Europa.

Jag och många med mig anser att systematiska våldtäkter är en form av mycket avancerad tortyr.

Det egentliga syftet med tortyr är att få information eller erkännanden från den som torteras. Men det har blivit allt tydligare att det egentliga syftet är att systematiskt, psykiskt och fysiskt, bryta ner en människa, att bryta ner hennes identitet och personlighet. Man vill skapa ett människovrak fyllt av skam och skuld, utan självkänsla och självrespekt. Att skapa skräck och vara en varning till andra ingår också i syftet med tortyren. Men det är inte bara den torterade som drabbas utan också – som jag redan varit inne på – hela familjen samt släkt, vänner och arbetskamrater. De blir rädda och uppgivna och går ofta i landsflykt eller under jorden. Men det var ju bl.a. det som var meningen.

I Sverige har vi en stor grupp flyktingar, framför allt kvinnor och barn, som har blivit utsatta för systematiska våldtäkter – således tortyr. De skall enligt min uppfattning behandlas därefter i asylhänseende.

Hur många dessa människor är vet vi inte, därför att vi inte har undersökt den saken ännu. De tusentals kvinnor som nu finns i vårt land och som har blivit utsatta för systematiska våldtäkter har helt utan behandling och oftast också utan stöd själva fått kämpa med sin ångest och sin ångslan. Ofta har de gjort allt för att förtränga det som de har varit med om, när de nu i alla fall fått behålla livet. Det har inte tagits någon särskild hänsyn till deras situation. Av bl.a. kulturella skäl har kvinnorna inte heller kunnat tala med vem som helst om vad de har varit med om.

Av en av en läkare privat och frivilligt utförd undersökning av 40 kvinnor från Bosnien vid en av våra flyktingförläggningar i Sverige framgår att 38 % av kvinnorna hade blivit utsatta för sexuella trakasserier och våld. 93 % hade varit ögonvittnen till terror och mord. 93 % var fördrivna hemifrån. 80 % hade förlorat en närstående person. Det övervägande antalet av de undersökta kvinnorna hade också gynekologiska problem. Någon adekvat medicinsk hjälp hade de inte fått. Speciell hänsyn hade således inte tagits till deras svåra situation.

Våldtäkter klassas i dag inte som tortyr i vårt land. Kvinnor som har utsatts för våldtäkter är därför inte berättigade till hjälp vid tortyrcentrum och andra rehabiliteringsenheter. Konstigt nog tycks vi här i Sverige vara ganska immuna mot vetskapen om den tortyr i form av våldtäkter som kvinnor ändå utsatts för.

Det finns i Kroatien och en del andra länder projekt som drivs av olika organisationer för att ge socialt och psykologiskt stöd till de kvinnor som har

blivit utsatta för våldtäkter. Rädda barnen har startat utbildning för psykologer och speciallärare i Kroatien, speciellt för att nå utsatta barn.

Det här är exempel på viktiga insatser för människor som under pågående krig, och efter kriget, behöver mycket stöd och hjälp. Det är viktigt, tycker jag, att Sverige som nation ger ett aktivt stöd till sådana här och liknande projekt samt verkar för ett ökat internationellt engagemang både i Sverige och i andra länder för det som har hänt, och händer, i det forna Jugoslavien. Men det skulle behövas sådan här verksamhet i Sverige också.

Det är väldigt tyst, tycker jag, också i vårt land om verksamheten med kartläggning av krigsförbrytelser och av kvinnor som har blivit utsatta för tortyr. En sådan kartläggning pågår ju. Men det har, som sagt, blivit väldigt tyst i det avseendet. Den här verksamheten behöver därför lyftas fram i ljuset.

Slutligen vill jag bara säga att jag har ytterligare några frågor som jag skulle vilja ställa.

Anf. 7 BIRGIT HENRIKSSON (m):

Herr talman! Kvinnor från alla partier har ju tidigare, liksom sker i dag, ställt upp för en gemensam manifestation, varvid det slagits fast att våldtäkt aldrig får accepteras. Här gäller det dessutom massvåldtäkter iscensätta i syfte att förstöra, förgöra och om möjligt driva bort människor från deras hem och t.o.m. från deras hemländer. Det är oerhört viktigt att vi alla, och då inte bara kvinnor, i alla sammanhang tar avstånd från den sortens avskvärda handlingar.

Det mesta av bakgrunden till vårt avståndstagande här i dag har man redan redogjort för. Jag tänkte därför bara ta upp något som visar vad följderna på mycket lång sikt kan bli för kvinnor som har drabbats av våldtäkt. Det är nämligen många år sedan jag första gången kom i kontakt med kvinnor som hade varit utsatta för tortyr av olika slag – tortyr där även våldtäkter ingick som ett led i behandlingen.

Den gången gällde det kvinnor från olika länder i Sydamerika. Jag arbetade för min kommuns räkning i ett område där vi hade direktmottagning i bostadsområdet, och många bosatte sig sedan i omgivningarna.

Ungefär vid samma tidpunkt fick jag uppdraget att som svensk delegat ingå i EFU:s kommission för flykting- och invandrapolitik. Bl.a. fick vi i uppgift att kartlägga flyktingkvinnors och -barns situation. Det gällde att kartlägga hur de hade klarat omställningen och sin nya situation – hur de mådde helt kort. Jag tyckte först att det var en ganska grannliga uppgift. Jag frågade mycket försynt om man kunde tänka sig att svara på vissa frågor. Men jag blev fullkomligt överöst av svar från kvinnor som alla ville berätta.

Det var, och det kan vara mycket viktigt att notera detta, mest intellektuella, relativt högtutbildade familjer som kom först. De visste med förnuftet att de inte hade kunnat förhindra det som hade hänt. Ändå blev problemen dem övermäktiga och ändå ledde det hela i många fall till upprivande skilsmässor och oförmåga att samla familjerna igen.

Den första tiden var allt bra. Alla, eller åtminstone ganska många, i familjen var tillsammans igen. Man hade fått en fristad. Men sedan kom minnena, de skilda erfarenheterna, sömnlösheten och – för många – omöjligheten att

lappa ihop familjebanden. Processen fram till en skilsmässa varade från två och uppemot tre fyra år. Det här drabbade också barnen, som nu är vuxna men som bär på minnen om det som hänt.

Herr talman! Den frågeställning som Viola Furubjelke tar upp i sin interpellation har mycket stor humanitär betydelse. Att inte kunna lita på det egna landets myndighetspersoner och att dessa begår kriminella handlingar som drabbar en mängd kvinnor måste fördömas. Jag håller ändå med kulturminister Birgit Friggebo när hon påpekar att alla bedömningar måste göras individuellt.

Jag har tidigare i en debatt om flyktingpolitik beklagat att regeringen så snabbt gav alla bosnier permanent uppehållstillstånd i stället för temporärt uppehållstillstånd. Det har jag gjort bl.a. därför att jag anser att vi inte får underlätta för dem som vill etniskt rensa stora områden. Samma oro infinner sig nu.

Däremot anser jag att våldtäkt borde kunna definieras som tortyr, framför allt när den utförs av myndighetsutövare i syfte att få upplysningar eller att uppnå etnisk rensning. Det måste kunna stoppas. Våldtäkt måste också vid bedömningen anses vara ett mycket tungt vägande skäl.

Jag vill därför fråga kulturminister Friggebo om hon ändå inte kunde ge Invandrarverket sådana signaler att man vid bedömningen tillmäter våldtäkt betydelsen av mycket tungt vägande skäl.

Anf. 8 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag hade tänkt att börja med att säga att våldtäkt inte är ett nytt sätt att våldföra sig på eller tortera människor, som vid krigsföring. Det nya är väl att vi numera diskuterar det hela och att man kan föra upp dessa saker till ytan. Det här är ju något som varit tabubelagt, något som människor över huvud taget inte har kunnat tala om.

Precis som Birgit Henriksson sade är det här inte bara en kvinnofråga. Detta är i stället något som berör både kvinnor och män. Både kvinnor och män är ju involverade i handlingen. Vidare är det inte heller bara kvinnor som utsätts för våldtäkt.

Jag talade med en kvinnlig psykiater som jobbar på ett center för tortyrskadade i Turkiet. När jag tog upp frågan om våldtäkt av kvinnor sade hon: Ja, men det är inte bara kvinnor, utan det är även män som utsätts för de här övergreppen. För männen är det ännu svårare att tala om detta. Att behandlas som homosexuella, att utsättas för övergrepp av andra män i olika former av handlingar är en förnedring.

Sexualitet är någonting som berör det innersta hos människan. Att ge sig på det innersta hos människan är det värsta sättet att utöva tortyr på. Därför är detta inte bara en kvinnofråga. Det är en fråga att diskutera för oss alla. Det är därför jag tycker att vi måste ha mer engagemang i frågan. Vi måste driva den mer internationellt. Hur skall vi förhålla oss till detta? Det är oacceptabelt att man betar sig så här mot människor.

Det är inte heller bara i det forna Jugoslavien som detta sker. Jag hade glädjen att få vara med på världskonferensen om mänskliga rättigheter, som FN arrangerade i Wien i somras. Där fanns vittnesbörd just från det forna Jugoslavien. Det var fruktansvärda berättelser som vi fick höra där. Det var

en ung pojke som skulle översätta den ena kvinnans berättelse. Han hade ibland svårt att över huvud taget översätta det hon sade för att han berördes så illa. Men, som sagt, det är inte bara i det forna Jugoslavien som detta sker, det är över hela världen.

Det är inte heller bara nu som man utvisar kvinnor som blivit våldtagna. Detta har pågått under lång tid. Jag var involverad i ett fall som rörde en kvinna från Latinamerika. Hon var politiskt engagerad på vänsterkanten i sitt land och blev kallad till förhör. De ville få information om olika politiskt aktiva människor. När hon inte ville lämna information blev hon våldtagen av en högre militär och blev med barn. Hon flydde sedan till Sverige och födde barnet här. Man kan tänka sig in i vilken relation det i ett sådant fall blir mellan mor och barn.

Hon fick hjälp med terapi, men sedan skickade man tillbaka henne till det här landet. Det var många som engagerade sig i fallet och tyckte att det var horribelt att skicka tillbaka kvinnan. Den här mannen ville dessutom ha barnet. I alla fall blev hon tillbakasänd. Det här var flera år sedan. Röda korset försökte sedan att få kontakt med henne. Ingen vet vad som hände den kvinnan eller hur det blev med henne och barnet.

Det är oacceptabelt att man skickar tillbaka kvinnor som har blivit våldtagna på just det här systematiska sättet. Det är inte "bara" våldtäkt det är fråga om, det är fråga om att den utnyttjas i förföljelse av en grupp. Den ingår i ett politiskt syfte att förnedra människor. Då måste den ses som en mycket grov form av tortyr. Den måste behandlas därefter, och det finns verkligen skäl för att ge de personerna asyl enligt Genèvekonventionen.

Jag skulle vilja att Sverige var föregångare på det här området. Jag skulle vilja vädja till Birgit Friggebo: Hur kan vi som land verkligen jobba internationellt för att det här debatteras mycket mer och för att både män och kvinnor deltar? Därför gläder det mig särskilt att nästa talare är Pierre Schori.

Anf. 9 PIERRE SCHORI (s):

Herr talman! Fru kulturminister! Vi har alla ett ansvar för det som händer i Bosnien, män som kvinnor, som medmänniskor. Vi kan konstatera med sorg att omvärlden sviker både männen och kvinnorna i Bosnien. Det är likgiltighet, det är inte tillräcklig handlingskraft. Det vi nu upplever är att fastän ingen av FN-resolutionerna talar om uppdelning av Bosnien, utan i stället om att bevara landets integritet, så handlar förhandlingarna i Genève om uppdelning av landet.

Då får vi denna egendomliga situation, som har bäring på den diskussion som förs här i dag, att det kanske skapas en muslimsk stat i Europa, trots att inte någon egentligen vill ha den, utom möjligtvis Milosevic och hans anhang. Bosnierna har hela tiden velat ha ett multikulturellt samhälle.

Mest svikna av alla – det visar den här debatten – är nog ändå kvinnorna. Våldtäkt, sexuell tortyr och övergrepp har förekommit i alla krigiska sammanhang och i diktaturer, inte minst i Latinamerika. Jag såg själv i Nicaragua strax efter befrielsen från Somozadiktaturen rader med kastrerade män. Det drabbar både män och kvinnor. Men i just det fall som vi diskuterar är det naturligtvis kvinnorna som drabbas mest.

Det är helt tydligt att massvåldtäkterna ingår i en systematisk och selektiv

politisk plan, som en del av den etniska rensningens strategi. Det får, som vi har hört här tidigare, förödande konsekvenser för de kvinnor som drabbas. Det är tortyr. Det är ställt utom allt tvivel. Det är en medeltida, primitiv metod som används i ett modernt krig. Därför är det viktigt att vi också försöker finna extraordinära åtgärder, utöver lagparagrafer och anvisningar till myndigheter, för att kunna ställa upp för de offer som har drabbats och för att agera också i preventivt syfte.

Ingen här betvivlar att kulturministern har kraften, viljan och engagemanget att göra någonting. Därför begränsar sig mitt inlägg till en vädjan till kulturministern att, som Ingela Mårtensson sade, försöka föra frågan vidare ut i det nordiska sammanhanget, i europeiska och andra sammanhang, så att vi får en samlad front mot detta medeltida tortyrinstrument.

Nu när vi får fler och fler flyktingar med muslimsk religion finner vi också att det bland flyktinghandläggarna här i Sverige inte finns tillräcklig kunskap och erfarenhet för att ta hand om de svåra psykologiska problem som blir följden av tortyren. Jag har själv träffat flera flyktinghandläggare som vill veta mer, men som under dignande arbetsbörda inte hinner skaffa sig information och kunskaper. Det skulle vara min andra vädjan till kulturministern, att på något sätt bidra till information i just det här avseendet ut till flyktingmottagningarna i hela vårt rike.

Anf. 10 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Vi har haft några diskussioner tidigare i kammaren. Då var utgångspunkten i första hand de bosniska kvinnorna. Jag välkomnar att frågan över huvud taget har kommit i ljuset och att vi nu får en öppnare diskussion, debatt och genomlysning av vad som också händer och har hänt i Kosovo. Det var ganska tyst om det sommaren 1992, när de flesta personerna från Kosovo kom. Då var det ganska många som ännu inte hade satt sig in i vad som hände där nere, som talade om turistresor, charterresor, lycksökare och liknande.

Nu har det gått några år. Då har också kunskapen blivit vidare i det svenska samhället. Vi har också en mer offentlig diskussion och en ökad kunskap. Jag välkomnar det. Det gör att fler av oss kan ställa upp och fördöma det som händer också i Kosovo.

Det redovisas ofta hur offren har svårt att tala om det de har varit med om. Skulle de kunna tala om det är de rädda för det fördömande som gruppen eller den egna familjen kanske skulle komma att göra. Jag vill redovisa att jag själv faktiskt också har svårt att hantera den här typen av frågor. Jag tycker att det är mycket arbetsamt att tala om dem. När Viola Furubjelke beklagar att jag hade svarat på frågorna rakt upp och ner har det delvis sin bakgrund i detta faktum. Det är också för oss andra, som kanske inte riktigt kan förstå vad det innebär, men som ändå försöker att förstå, svårt att hantera de här grymheterna.

Det här talar mot allt vad mänsklighet och humanism heter. En del vill kalla det för djuriskt beteende, men jag är inte ens säker på det. Bakom detta ligger en alldeles speciell ondska, som djuren förmodligen inte är kapabla till att så att säga planera fram på samma sätt som en del av mänskligheten uppenbarligen är. En del av reportagen från Tyskland under senare tid

visar vad det här handlar om, att man först nu på något bredare front kan börja diskutera vad som hände under kriget under så lång tid med de kvinnor som utsattes för hemskheter.

Viola Furubjelke frågade om det inte var dags att regeringen börjar ge våldtagna kvinnor asyl. Jag har besvarat den frågan med att det inte är regeringen som behandlar de enskilda ärendena, utan våra myndigheter. Jag vill samtidigt svara på Marianne Anderssons fråga om det har skett något överlämnande av ärenden till regeringen när det gäller kosovoalbanska kvinnor. Det har inte skett. Jag vill upplysa kammaren om att regeringen över huvud taget inte har haft något praxisärende vad gäller behandlingen av kosovoalbaner. Detta har hittills kunnat handläggas av våra myndigheter. Dessa har ansetts ha haft den information som har behövts för att ta ställning. De har också själva varit på plats ett antal gånger, och det planeras nya resor för att man skall kunna hålla sig à jour med vad som faktiskt händer nere i Kosovo.

Det frågades också om jag tänker be att få något ärende för prövning. Det är på myndigheternas eget initiativ som ärenden sänds till regeringen. Där emot kan vi naturligtvis, både i riksdag och i regering, vara mycket uppmärksamma på och ge signaler om känsligheten i dessa frågor. Det krävs en mycket stor kunskap om vad det egentligen är fråga om. Jag vet att myndigheterna under senare tid har ökat på sin kunskap för att på ett seriöst sätt kunna handlägga dessa frågor. Det behövs alltså både känslighet och kunskap.

Marianne Andersson sade någonting om att bosnierna självklart alltid får stanna. Jag upplyste i mitt svar om att en individuell prövning skall göras där kvinnor som har varit utsatta för våldtäkt och sexuella övergrepp får flyktingstatus på grund av detta. Bosnierna generellt får uppehållstillstånd av humanitära skäl på grund av kriget i Bosnien. Därutöver sker en individuell prövning, där man alltså ger flyktingstatus till kvinnor som särskilt drabbats. Jag tycker att det är viktigt att ha detta klart för sig.

Berith Eriksson undrar om man inte kan skriva in detta i utlänningslagen. Det är fastslaget att våldtäkt kan vara ett skäl, om det används i politiskt eller etniskt syfte, till att få flyktingstatus och uppehållstillstånd i Sverige. Låt oss inte undergräva detta genom att påstå att det inte är så. Jag tycker att det är en sak för Flyktingpolitiska utredningen att se om det finns behov av att skriva in detta i utlänningslagen, om man på detta sätt bättre kan säkerställa det.

Isa Halvarsson hade synpunkter på definitionen. Jag tror, precis som Margareta Viklund sade, att sexuella övergrepp är ett vidare begrepp. Därför tycker jag att det är bra att använda det, för att inte snäva in det till våldtäkt, även om jag håller med om att våldtäkt är ett hårdare ord som mera ger intrycket av vad det faktiskt handlar om.

Anf. 11 VIOLA FURUBJELKE (s):

Herr talman! Jag är glad att invandrarministern här litet mera gav uttryck för sina personliga känslor inför våldtäkter och sexuella övergrepp på kvinnor. Svaret andades inte mycket av det. Nu fick vi en förklaring till det, och jag accepterar den.

Icke desto mindre kanske vi kan gå vidare. Jag skulle vilja fylla i där Birgit

Henriksson slutade, nämligen att den som inte kan söka skydd i sitt eget land, därför att det just är företrädare för staten som har gjort dessa övergrepp, måste få asyl. Våldtäkt har i de bedömningar som jag har sett inte tillmätts särskilt stor vikt över huvud taget. Oftast har mannens skäl refererats på tre fyra sidor, och längst ner på sista sidan har man också sagt att kvinnan har blivit utsatt för sexuella övergrepp men att det inte finns någon risk för att detta upprepas, eftersom det inte är sanktionerat av staten. Därför kan dessa kvinnor skickas tillbaka. Jag delar inte alls den uppfattningen. Min uppfattning är styrkt av många som på senare tid har rapporterat om övergreppen.

När vi under första halvåret 1992 inte skickade tillbaka albaner till Kosovo, hade vi ändå en del observatörer där. Det fanns ända till i somras ESK-observatörer där, och Amnesty hade tillträde till Kosovo. I dag, när dessa är utkörda därifrån och vi faktiskt inte får regelbunden information, kan vi tvärsäkert säga att övergreppen inte fortsätter, att kvinnorna inte löper någon risk om de skickas tillbaka. Jag tycker att det är fel. Jag anser att regeringens visst, precis som när det gällde de ryska judarna, kan begära att från Invandrarverket få något ärende för prövning. Det har skett förut, och det borde kunna ske i det här fallet också.

Medan man gör en omprövning av våldtäkt som asylskäl borde det vara ett verkställighetsstopp för utvisningar till Kosovo. Alltför många signaler därifrån tyder på att situationen nu är sådan, att det är mycket inhumant att skicka tillbaka kvinnor dit.

Vittnesmål finns det gott om. Ett vittne framträdde i Dagens Nyheter i går. Jag har faktiskt haft möjlighet att träffa den kosovoalbanske före detta polisen Ramadan Hyseini. Han gör ett mycket trovärdigt intryck. Jag vet att man från Flyktingmedicinskt centrum har skrivit till Utlänningsnämnden. Hyseini har erbjudit sina tjänster. Han vill gärna vittna. Han vet att våldtäkter förekommer fortfarande. Han känner till namnen på flera av de poliser som har utsatt kvinnor för våldtäkter. Jag tycker att vi skall ta vara på det. Annars ger vi mycket märkliga signaler till förövarna i Kosovo.

Anf. 12 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Någon sade här att kriget i det forna Jugoslavien är ett modernt krig. Det kan jag inte anse. Som många andra anser jag i stället att det kriget, med tanke på råheterna, är som ett krig på medeltiden.

Invandrarministern sade att vi i dag har kunskap om vad som händer i Kosovo. Då skulle jag vilja fråga: Om vi har så stor kunskap, varför skickas så många tillbaka dit? Nu finns det verkligen anledning att inte skicka några tillbaka dit. Det finns väldigt många från det landet som i dag flyr från flyktingförläggningar i vårt land därför att de har sett sina kamrater sändas tillbaka och själva är rädda för det. De flyr till andra länder från Sverige. Det kan man tycka är litet märkligt – vi som tror att vi är så väldigt bra på humanismen och på att ta hand om de människor som har det svårt.

Jag var inne på hur vi tar emot de flyktingar som kommer till vårt land. Enligt vad jag har fått reda på lär FN söka personer – läkare, jurister och socialarbetare – som kan serbokroatiska för att i Kroatien intervjua flyktingar som har utsatts för krigsförbrytelser. Vi har i vårt land många sådana

flyktingar. Man kan undra varför FN inte är intresserat av att här intervjua personer, kunniga i det språk som människor som har utsatts för krigsförbrytelser talar. Därför skulle jag vilja fråga om också Sverige har fått ett erbjudande från FN om att på samma sätt som i Kroatien undersöka de olika fallen av krigsförbrytelser.

Jag vet att det pågår ett visst arbete. Min fråga är: Har Sverige fått en ny invit? Jag vill direkt fråga invandrarministern: Tänker invandrarministern arbeta för att kvinnor som utsatts för systematiska våldtäkter skall klassas som om de hade utsatts för tortyr och behandlas i enlighet med detta?

Vad tänker invandrarministern göra för att de kvinnor som i dag finns i vårt land, och som har blivit utsatta för systematiska våldtäkter i krig, verkligen får den hjälp som de behöver? Det är så många som inte får det i dag. Tänker invandrarministern arbeta för att frivilliga organisationer, som i Kroatien bedriver en sådan verksamhet som jag tidigare nämnde, också får möjlighet att verka på liknande sätt i Sverige? Det finns hur mycket som helst att göra.

Anf. 13 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! I sitt svar tar kulturministern upp ett fall med en kvinna från Kosova som har fått asyl. Men samtidigt finns det ett fall där en annan kvinna, från Vojvodina, som hade identiska asylskäl fick avslag. Jag fick besluten i dessa två ärenden sända till mig just för att man ville visa hur människor behandlas olika.

I skälen för beslutet skriver man: "Enligt vad som är känt för nämnden utgör de allmänna förhållandena i Vojvodina inte sådana omständigheter att de kan grunda rätt till asyl." Det sägs också: "Nämnden vill slutligen framhålla att även om hennes uppgifter om trakasserier och övergrepp" – dvs. det hon kallar för våldtäkt – "i allt väsentligt skulle vara riktiga har dessa inte utgjort ett led i någon politiskt betingad förföljelse av nn och kan därför inte grunda rätt till asyl."

Jag vill inte försvaga utan förstärka det lagrum som i dag finns i utlänningslagen, kulturministern. Det kan göras genom att – som så många har nämnt här tidigare – räkna våldtäkter utförda av en stats legitimerade företrädare som grov tortyr och därmed som utgörande asylskäl enligt Genèvekonventionen.

Det är viktigt att vi inte enbart begränsar detta till att gälla kvinnor från Bosnien och från andra delar av f.d. Jugoslavien. Det måste också gälla kvinnor från andra delar av världen.

Anf. 14 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag fick inte något svar på min fråga om hur många som har åberopat våldtäkt i sin asylansökan som för det första har blivit avvisade och som för det andra nu finns här i Sverige och väntar på beslut. Jag vet inte om det finns någon sådan statistik, men det skulle vara mycket intressant att få ett något så när begrepp om hur många det kan röra sig om.

Ministern säger att representanter för Utlänningsnämnden och Invandrarverket har varit i Kosovo och gjort en bedömning av läget, när det gick att

komma dit. Nu är förmodligen förhållandena betydligt värre, som många här har sagt.

Med all respekt för de observatörerna tror jag ändå att det är mycket svårt att få någon uppfattning om just våldtäkter. Det är inte någonting som människor talar om. Det måste vara den fråga där det är allra svårast att få ett begrepp om vad som verkligen händer.

Jag tycker precis som alla andra här att det är oerhört viktigt att just de kvinnor som åberopar våldtäkter får en generös bedömning. Jag vill också vädja till ministern att regeringen begär in ett sådant ärende för att få en praxisbedömning. Jag tror att det var Viola Furubjelke som nämnde att detta gjordes när det gällde judarna från f.d. Sovjetunionen. Det kan göras också i den här frågan. Den är precis lika angelägen.

Jag vill instämma med dem som här har sagt att det är mycket angeläget att våldtäkter som utförs av militär, polis eller andra företrädare för en stat klassas som tortyr och på så sätt ger skäl för asyl, och att kvinnor då behandlas som tortyroffer. Om det finns belägg för att det förhåller sig på det sättet måste detta självfallet gälla oavsett vilket land den kvinna som åberopar dessa skäl kommer ifrån.

Anf. 15 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Några talare har här varit inne på att de internationella besöken i Kosovo har inskränkts. Det är sant att t.ex. ESK inte får åka in med sina delegationer. Samtidigt finns det internationell närvaro i Kosovo.

Vi är inte helt förhindrade att få information, även om vissa typer av undersökningsgrupper inte släpps in. Bl.a. åker de stater som deltog i ESK-missionerna på eget initiativ regelbundet in i området. Det finns en cirkulationslista, och man åker till Kosovo. Det är framför allt de diplomatiska representationerna i Belgrad från de olika länderna som gör sådana resor. De görs också från den svenska ambassaden i Belgrad.

UNHCR är på plats. Det finns också olika humanitära organisationer som kan komma in, även om Amnesty är utkastat. Vi har våra egna myndigheter som har varit nere och som också står i begrepp att göra nya resor. Det är oerhört viktigt.

Jag vill kommentera det som Marianne Andersson sade om att man kanske inte får veta så mycket, eftersom det inte talas om det. Det är klart att det alltid finns en risk att framför allt personer som har drabbats har svårt att vid ett kort samtal snabbt referera vad som har hänt. Men i regel kryper ändå informationen fram om övergreppen är ett systematiskt led. Det går inte att hemlighålla.

Det är också viktigt att undersöka om dessa övergrepp är en brottslig verksamhet där nere. Det vet vi att de är. Men beivras de av myndigheterna? Det är nästa steg. Det kan man också göra undersökningar om, framför allt när man träffar de kosovoalbanska politikerna och deras organisationer. Det finns en mängd sådana legala uppgifter. Vilken lagstiftning finns? Tillämpar man lagstiftningen? Finns det ett skydd i landet, eller struntar man helt och hållet i vad de egna tjänstemännen gör?

Jag kan inte svara på Marianne Anderssons fråga om antalet fall. Jag har också noterat att den sökande ibland även om hon har utsatts för våldtäkt

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

inte vill att det över huvud taget skall beröras i beslutsmotiveringar och liknande. Det gör att dessa fakta kanske ibland inte går att få fram av de mer formella delarna. Jag vet inte. Det är möjligt att det finns sammanställningar om detta någonstans.

Jag vill göra en korrigering av vad som har sagts här tidigare om att regeringen skulle ha begärt att få in ett ärende om de ryska judarna. Så är inte fallet. Det var ett eget initiativ från Invandrarverket att sända vidare det ärendet.

Olika talare har här haft önskemål om dels ändringar av utlänningslagen, dels vårdresurser och annat i Sverige, dels vår humanitära hjälp nere i regionen för att bidra till att bearbeta dessa övergrepp. Jag skall inte gå in på var och en av dessa. Men jag kan lova mina kära systrar – eftersom det trots vad som har sagts här tidigare nästan bara är systrar som deltar i den här diskussionen – att jag skall ta upp detta med mina kolleger i regeringen.

Dessa frågor berör både biståndsavdelningen och Socialdepartementet, och det är viktigt att hantera dem där. Jag lovar er bestämt att jag skall ta upp dessa frågor med mina kolleger.

Anf. 16 VIOLA FURUBJELKE (s):

Herr talman! Det sista invandrarministern sade var mycket positivt. Jag är glad att kunna inkludera kulturministern i systerskapet.

Vi har här framfört litet olika krav. Det har funnits företrädare för alla partier, och stundtals har tonen kanske varit litet hård. Jag hoppas att det tvärpolitiska engagemang vi har visat i dessa frågor inte skall gå förlorat.

Det kanske inte var så att regeringen begärde att få in det ärende jag tidigare nämnde från Invandrarverkets styrelse. Det är möjligt. Jag har fått uppgiften från Invandrarverkets styrelse, och det kan hända att det då sades så. Men låt oss inte tvista om den saken.

Det viktiga är ändå att det sker som så många av oss här önskat, nämligen att ett ärende kan bli föremål för regeringens prövning. Det skulle vara till en ovärderlig nytta och föra denna fråga framåt. Våldtäkterna skulle kanske kunna få en uppgradering som skäl för asyl. Jag hoppas verkligen på det. Med detta vill jag tacka kulturministern för svaret och för debatten.

Anf. 17 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Jag vill också uttala min glädje över att nästan alla partier är representerade här i kammaren runt samma fråga. Det är också glädjande att vi är så rörande överens.

Som vi vet, och som kulturministern har påpekat, är det inte möjligt för kulturministern att begära in ett ärende för vägledning i asylhanteringen. Däremot är det möjligt för regeringen att ta initiativ när det gäller lagstiftning.

I den här debatten har kulturministern inte svarat på hur hon ser på de krav som vi har framfört om att våldtäkt skall betraktas som grov tortyr.

Anf. 18 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! När man är många om samma fråga finns det risk för att man upprepar vad andra sagt. Jag kommer nog att göra det nu också.

I svaret från invandrarministern saknade jag just svar på hur invandrarministern ser på att klassa systematiska våldtäkter som tortyr. Det var positivt att invandrarministern sade att många av dessa sociala frågor och/eller biståndsfrågor kommer att tas upp i olika sammanhang. Jag tycker att det känns mycket bra. Jag lovar att jag kommer att följa dessa frågor med stort intresse. Jag vill också tacka invandrarministern för detta.

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

Anf. 19 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Vad som återstår när jag har talat med mina kolleger är frågan om huruvida våldtäkt skall anses som tortyr. Vi har sagt att våldtäkt kan vara ett skäl till att få flyktingstatus enligt Genèvekonventionen. Om man utsätts för övergrepp, förföljelse och tortyr på grund av etnisk tillhörighet, politisk aktivitet osv. kan man bli flykting enligt Genèvekonventionen.

Jag vet inte – jag är litet oklar på den punkten – om det finns ett värde i att man inordnar sexuella övergrepp eller våldtäkter inom ramen för tortyrbegreppet. Jag tycker att de har en särställning som bör nämnas vid sitt rätta namn. Det är också vad UNHCR har gjort när man nämner sexuella övergrepp som ett skäl till att betraktas som flykting enligt Genèvekonventionen. Jag tycker att det är bra att man tydliggör vad det handlar om och inte inordnar det under begreppet tortyr.

När det gäller själva definitionen i rent juridisk rättslig mening eller i rent mänsklig mening, är det klart att vi alla här är överens om att sexuella övergrepp, framför allt om de sker systematiskt och politiskt, är tortyr i högsta grad. När vi kommer till hur man skall skriva i de internationella konventionerna tycker jag att det är viktigt att vi säger vad det handlar om, just för tydlighetens skull.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1993/94:70 om gömda flyktingbarn

Anf. 20 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Eva Zetterberg har frågat mig vad regeringen avser att göra för att se till att gömda flyktingbarn får adekvat sjukvård eller behandling vid akuta tillstånd och för att tidigare gömda flyktingbarn, sedan de beviljats uppehållstillstånd, får långsiktig behandling för att bearbeta sina upplevelser. Hon har vidare frågat mig vad regeringen avser att göra för att se till att barns flyktingskäl bedöms som lika viktiga som vuxnas.

Inledningsvis vill jag djupt beklaga att det förekommer att barn hålls undan för att undgå verkställighet av avvisningsbeslut. Beslut om avvisning meddelas efter noggrann prövning i enlighet med av riksdagen fastställda bestämmelser. För barnens skull, och för trovärdigheten i vår flyktingpolitik, är det viktigt att besluten också kan verkställas. Jag är övertygad om att de som hjälper dessa barn och deras familjer att hålla sig undan gör det i all välmening. Men de kan ändå inte undgå ett tungt ansvar för de svåra förhållanden som framför allt barnen därigenom kan tvingas leva under och de

konsekvenser detta kan få för dem. Inte heller barnens föräldrar kan undgå detta ansvar när de medverkar till att deras barn hålls gömda.

Jag vill också peka på en annan fara med det ökande antalet människor som vistas här illegalt. Risker finns att dessa människor kan komma att utnyttjas av arbetsgivare, hyresvärdar och andra. Den situationen är redan verklighet i flera länder i Europa. Regeringen vill förhindra en sådan utveckling i Sverige.

Vi saknar dock närmare kunskap om den konkreta situationen för barn som hålls gömda, t.ex. när det gäller i vilken utsträckning de får hälso- och sjukvård. Regeringen har därför, på socialförsäkringsutskottets förslag, uppdragit åt Socialstyrelsen och Statens invandrarverk att utreda förhållandena för de gömda barnen. Som nämns i interpellationen skall uppdraget redovisas senast den 1 april 1994.

Landstingen har enligt 4 § hälso- och sjukvårdslagen skyldighet att erbjuda omedelbar hälso- och sjukvård åt dem som vistas inom landstingskommunen. Detta innebär en skyldighet att se till att även de som håller sig undan verkställighet av avvisningsbeslut får akut sjukvård.

De flyktningbarn som har beviljats uppehållstillstånd har en självklar rätt till den hälso- och sjukvård de behöver. Det gäller givetvis också den långsiktiga behandling de kan behöva för att bearbeta tidigare upplevelser. Det är sjukvårdshuvudmannens ansvar att se till att sådan vård ges.

En svårighet i sammanhanget är hur sjukvårdshuvudmannen skall kunna uppmärksamma ett barns behov av vård eller behandling. För de barn som har vistats på en förläggning torde oftast samtycke från föräldrarna kunna inhämtas till att barnens patientjournal överlämnas från förläggningen till sjukvårdshuvudmannen där de kommunplacerats. I övrigt bör behovet kunna uppmärksammas i samband med upprättandet av de individuella introduktionsplanerna vid mottagandet i kommunen. Statens invandrarverk arbetar nu för att dessa planer i högre grad än hittills skall avspejla barnens situation. Jag vill också framhålla att det regelmässigt finns ett nära samarbete mellan kommuner och landsting vad gäller mottagandet av flyktningar i kommunerna.

Det behövs, enligt min bedömning, inga ytterligare åtgärder av regeringen för att flyktningbarn skall få nödvändig behandling.

Innan beslut om uppehållstillstånd meddelas måste dels utrönas vilka egna skäl att få stanna i Sverige, som ett barn kan ha, dels bedömas i vad mån dessa skäl är tillräckligt starka. Barns skäl för uppehållstillstånd bedöms i sig på samma sätt som vuxnas. Bestämmelserna om detta är helt klara. Jag är väl medveten om att det har funnits brister vad gäller att undersöka om barn kan ha egna skäl för uppehållstillstånd, men det har gjorts stora förbättringar under senare tid. Inte heller här bedömer jag att det behövs några ytterligare åtgärder av regeringen.

Anf. 21 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Frågan om gömda flyktningbarn har engagerat många tusentals svenskar. Den situation som dessa barn befinner sig i har upprört många.

Det diskuteras mycket hur många barn, hur många människor som gömmer sig i vårt land. Det finns siffror som varierar från 1 000 upp till 20 000.

Från vederhäftigt håll har jag fått uppgifter på att det bara i Stockholm bör röra sig om minst 4 000 personer, varav de allra flesta är barn. Det är alltså en stor andel barn som tvingas leva under de här omständigheterna.

Vi vet att på PBU-mottagningar, t.ex. i Stockholm, är drygt 10 % av de barn som får behandling asylsökande eller barn som är avvisade. De utgör en tung del av PBU-mottagningarnas arbete. Det görs en väsentlig insats där.

Jag tycker att det är cyniskt av invandrarministern att beklaga att barn hålls undan för att undgå verkställighet av avvisningsbeslut eller, som invandrarministern också påpekar, att människor gömmer flyktingar i all välmening.

Jag undrar om inte invandrarministern, som ju är väl insatt i dessa frågor, är klar över de skäl som människor har för att gömma sig och de skäl som de människor har som gömmer flyktingar. Man väger naturligtvis den risk som det innebär för barn att hålla sig gömda mot risken för vad som kan inträffa om de återvänder. De människor som ändå väljer att gömma sig och försöka stanna, uppfattar att de kommer att möta en säker död, misshandel eller våldtäkt – för att återgå till det som var temat för den föregående interpellationsdebatten – vid ett återvändande till hemlandet. Vi måste inse att en människa som står inför det valet till varje pris vill undvika att utsätta sig själv och sina barn för en sådan situation.

Jag är intresserad av att höra hur Birgit Friggebo själv skulle ställa sig i en sådan situation. Om jag som förälder med ansvar för mig och min familj skulle tvingas att tillsammans med mina barn återvända till en situation där jag klart uppfattar att barnen skulle utsättas för sådana händelser, är det självklart vad jag skulle välja. Den bakgrunden måste vi klart och tydligt ha med när vi diskuterar dessa frågor.

Herr talman! Min interpellation gällde också flyktingbarns rätt till akut hälso- och sjukvård. Vi vet – det framgår i svaret – att de har rätt till detta. De har också rätt till akut sjukvård även om de håller sig gömda.

Hur ser det ut i verkligheten? Det finns exempelvis krav på att flyktingar skall betala för sig om de saknar de fyra sista siffrorna i personnumret. Kostnaden för ett läkarbesök är dryg i den ekonomiska situation dessa personer befinner sig i.

Varje gång flyktingen uppsöker ett sjukhus är han eller hon rädd att polisen skall komma – att någon från sjukhuset skall varsko polisen. Denna risk väger man alltså mot risken att ett barns hälsa allvarligt försämras.

I svaret nämns också att man på förläggningarna tar aktiv del och ser till att flyktingbarn får hälso- och sjukvård. Jag undrar hur det är på den barnpsykiatriska sidan. Är man på förläggningarna verkligen angelägen om att barn som har akuta psykiatriska problem får den hjälp de faktiskt behöver? Det sker väldigt sällan, och det måste också Birgit Friggebo vara medveten om.

Herr talman! Interpellationen rörde också frågan om vilken betydelse man i Utlänningsnämnden lägger vid de skäl som just barnen har. Birgit Friggebo anför att det har funnits dåliga förutsättningar och att man inte har tagit särskilt stor hänsyn till barnen, men att den situationen är starkt förbättrad.

Herr talman! Instruktionerna har såvitt jag har förstått förbättrats. Man har klart och tydligt sagt att barns skäl skall väga lika tungt. Men hur är det

i praktiken? Jag har blivit varse ett flertal ärenden där just barnens skäl inte alls har fått någon större betydelse.

Från Rädda barnen, som har en mycket tät kontakt med dessa barn, har man berättat att inte ett enda av de intyg man utfärdat under det senaste året har tillmätts någon som helst betydelse.

Jag har också fått uppgifter från PBU-mottagningar, där man tidigare ändå tog viss hänsyn, om att man i dag inte i något ärende fäster betydelse vid dessa intyg. Jag kan ge exempel på vad de har handlat om.

Jag menar alltså att man i praktiken inte tillmäter barnens skäl samma tyngd som de vuxnas.

Hur kan det komma sig att det inte finns någon barnpsykiatrisk expertis kopplad till Utlänningsnämnden? Det vore naturligt om man anser att barns skäl är lika viktiga.

Till slut, herr talman, vill jag ta upp frågan om barnkonventionen. Jag nämnde ämnet i interpellationen, men kulturministern har inte alls berört det. Barnkonventionen berör i högsta grad också asylsökande barn eller barn som hålls gömda. Jag kan inte finna att man beaktar detta vad det gäller gömda flyktbarn. De har inte rätt till ett säkert liv i vårt land.

Anf. 22 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Jag vill tacka för svaret.

Jag vill ta upp några andra saker än vad Eva Zetterberg har gjort. Jag vill börja med barnkonventionen.

När riksdagen godkände Sveriges anslutning till barnkonventionen utgick man från att svensk lag stod i fullständig överensstämmelse med barnkonventionen. Det har visat sig att det inte riktigt är fallet.

Eftersom Sverige tillämpar den dualistiska principen beträffande internationella konventioners giltighet kan Utlänningsnämnden, vilket den gjorde genom sin ordförande, hävda att nämnden i sina avgöranden inte har att ta hänsyn till barnkonventionen utan endast till utlänningslagen.

Jag anser därför att det vore nödvändigt att barnkonventionen snarast, på samma sätt som Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, införlivas med svensk lag. Jag undrar om kulturministern kan tänkas ta initiativ till det.

Så vill jag ta upp de gömda barnens situation. Om det förhåller sig så – vilket jag är benägen att tro – att utlänningslagens bestämmelser om skydd för asylsökande i stor omfattning inte tillämpas av myndigheterna, kan detta vara det som har lett till att många människor ser sig tvingade att gömma sig efter avvísingsbeslut. Bland dessa människor finns många barn. De far mycket illa och lever under förhållanden som tveklöst strider mot barnkonventionen.

I början på februari kommer Socialstyrelsen på regeringens uppdrag att anordna en hearing om dessa barns situation. Jag undrar om kulturministern kan tänka sig att ta initiativ till att Socialstyrelsen ges i uppdrag att organisera en arbetsgrupp i vilken det skall ingå barnpsykiatrisk expertis. Denna grupp skall undersöka enskilda gömda barns hälsa och utveckling och avge utlåtande om deras fysiska och psykiska hälsotillstånd. Dessa utlåtanden skulle sedan kunna ligga som underlag för en förnyad prövning av ärendena hos

Invandrarverket. Den prövningen måste göras i en anda av humanitära hänsynstaganden. Det finns säkert anledning att ha föregående debatt i åminne och även titta på kvinnornas asylskäl.

Vi måste söka andra lösningar på detta problem än att med ökade ekonomiska resurser utöka jakten och antalet förvarstaganden och uppslitande avvísningar. Vi bör, liksom man nu har gjort i Norge, erbjuda barnfamiljer som gömmer sig en förnyad prövning. Den förstärkning av barnexpertisen jag talat om skall avspeglas i den nya asylbedömningen.

Anf. 23 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBØ (fp):

Herr talman! Eva Zetterberg inledde med att fråga hur många som gömmer sig. Det vi har är statistik på hur många som är efterlysta för avvísning. En del i det uppdrag att titta på gömda barns situation som Socialstyrelsen och Invandrarverket har handlar naturligtvis om att försöka undersöka hur många det kan röra sig om.

Som Berith Eriksson nämnde kommer Barnombudsmannen inom ramen för detta uppdrag att ha en hearing den 8 februari där olika organisationer deltar. Jag tycker att det är bra att det är Barnombudsmannen som gör detta, så att man kan tala öppet om hur situationen verkligen är.

Eva Zetterberg tyckte att mitt svar var cyniskt. Frågan var vilka skäl flyktingar har att gömma sig och vilka skäl att gömma flyktingar som finns. Man skall vara helt klar över att dessa personer har fått en prövning, först i Invandrarverket och sedan i Utlänningsnämnden, och att de ibland därutöver också har fått ytterligare prövning när det har gällt ny ansökan. Besluten fattas inte på lösa boliner. Man har ordentligt prövat deras skäl och behov av skydd.

Jag har hört väldigt många personer som är gömda säga just det Eva Zetterberg säger, nämligen att de går en säker död till mötes och att de därför gömmer sig. Numera finns det ganska många kosovoalbaner som gömmer sig. 60 000 personer från Kosovo har sökt asyl i Sverige. Hälften av dem har nu åkt hem, antingen efter beslut om avslag eller helt frivilligt. Vi har ännu inte fått *någon* rapport om att någon skulle ha dödats efter att ha kommit hem till Kosovo. Ändå gömmer sig många kosovoalbaner och säger att de åker hem till en säker död.

Jag vill inte negligera eller nedvärdera den oro som kan finnas hos dessa människor eller det faktum att de inte vill åka tillbaka därför att det är ett misslyckande att ha lämnat sina hem och sedan komma tillbaka igen – inte på minsta sätt. Jag vill heller inte nedvärdera de mycket varma känslor som många av de människor som gömmer flyktingar känner. Det var bakgrunden till att jag sade att många gömmer flyktingar i välmening och av människokärlek. Jag kan förstå de privatpersoner som gömmer flyktingar efter att ha hört de enskilda berättelserna. De säger: ”Ja visst, jag vill personligen hjälpa dig.”

Men det blir delvis en annan sak när det handlar om vilken lagstiftning man skall ha. Den bör vara objektiv och behandla alla människor lika.

Många av dem som nu gömmer personer, också barn, skulle kunna ge ett kraftfullt stöd till de familjer och de personer som de lär känna vid återvän-

dandet. Ännu finns det inte någon humanitär organisation som är verksam eller bidrar till humanitära insatser i exempelvis Kosovo.

Eva Zetterberg tog upp frågan om att flyktingar inte vågar söka sig till sjukhus därför att de är rädda att någon skall varsko polisen. Den risken finns naturligtvis alltid. Å andra sidan är ju personalen på sjukhuset bunden av sekretess och får alltså inte utlämna uppgifter till polisen.

Det har också efterlysts vilka resurser vi har när det gäller hjälp att bearbeta psykiska problem och traumatiska upplevelser. De resurser som finns till förfogande är just nu något överbelastade, eftersom det har kommit så många människor som har behov av hjälp för att bearbeta sina upplevelser, som också får stanna här i Sverige.

Låt mig säga att barnkonventionen är mer än väl uppfylld för Sveriges del när det gäller att ge hälso- och sjukvård. Det gäller de barn som är asylsökande, de barn som har fått uppehållstillstånd och också de barn som gömmer sig. Vid de granskningar som har gjorts har inte någon ens antytt att det skulle vara på något annat sätt.

Berith Eriksson tar upp bakgrunden till att fler nu gömmer sig. Det har kommit väldigt många flyktingar, vilket betyder att det är många fler än någonsin som får stanna. Det betyder också att fler avvisas än vad som varit vanligt under senare år. Då blir det också fler som gömmer sig. Dessutom har vi tagit bort den bestämmelse som innebar att det faktum att man hade varit i landet en viss tid var skäl att få stanna i Sverige. Regeringen har sagt att behovet av skydd skall vara det avgörande.

Anf. 24 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Det är självfallet bra att Socialstyrelsen i april skall redovisa hur situationen ser ut för gömda flyktingbarn. Jag välkomnar den hearing som skall äga rum i februari angående flyktingbarnens situation. Jag instämmer i att det är bra att Barnombudsmannen håller i den.

Herr talman! Jag måste nu gå in på frågan om en ordentlig prövning av avviseringsbesluten. Jag vill hävda att man vid sådana prövningar inte tar någon större hänsyn till barnpsykiatrisk expertis. Jag undrar vad Birgit Friggebo grundar sig på när hon hävdar att så sker. Intyg från PBU och Rädda barnen har i dagens läge inte någon betydelse. Som jag var inne på tidigare finns inte heller någon expertis kopplad till Utlänningsnämnden. Birgit Friggebo har inte heller svarat på den fråga som Berith Eriksson väckte, nämligen frågan om en arbetsgrupp med barnpsykiatrisk expertis kopplad till Socialstyrelsen. Det är någonting som vore av största vikt.

Bland de exempel som är officiella kan jag nämna en tonåring som har blivit våldtagen och flytt till Sverige och tvingats föda sitt barn. Hon har befunnits lida av en psykos. Trots tungt vägande intyg har hon ändå utvisats tillbaka till sitt hemland. Ett annat exempel som man känner till från en PBU-central gäller en flicka i nioårsåldern som varit vittne till hur modern har våldtagits. Själv har hon misshandlats. Hon har befunnit sig i en psykiskt mycket svår situation i Sverige. Hon har inte talat på ett år och knappt ätit. Trots detta, och trots att man har vederlagt denna situation, har hon utvisats.

Jag säger inte att alla som har blivit tillbakasända har blivit dödade. Tack och lov att det inte har hänt. Men det är tillräckligt illa att människor uppfat-

tar att de befinner sig i dödsfara vid ett återvändande. Från en rad fall känner vi inte till någonting om vad som har hänt människor som har återvänt.

Vi kan bara gå tillbaka till föregående diskussion som rörde våldtagna kvinnor. Att bli våldtagen, att bli torterad genom våldtäkt, kan vara lika illa som att bli dödad. Det faktum att vi inte känner till så många dödsfall som har inträffat vid avvisning kan inte motivera att man säger att detta är ordentligt prövat och att ingen löper någon risk vid en avvisning. Jag menar att man på ett mycket kraftfullare sätt måste se över detta och ta hänsyn till att barn har egna skäl. De tas inte hänsyn till i dag. På det viset uppfyller vi inte heller barnkonventionens krav på att barnets hälsa och säkerhet skall tryggas.

Anf. 25 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Senast i dag hörde vi att UNHCR gick ut med en vädjan om att inte skicka tillbaka människor till Kosova. Det handlar naturligtvis inte om att det bara är förargligt att man har fått lämna sitt hem och tvingas återvända dit igen. Det är verkligen att förenkla och negligera problematiken. För mig är det frustrerande att i den ena debatten höra kulturministern säga att hon är mycket medveten om situationen i Kosova och i en annan debatt höra henne prata som om ingenting händer när människor återvänder dit.

Kulturministerns förklaring till statistiken över antalet människor som skickas tillbaka är en förenkling, och den är därmed också oriktig. Det är i dag 10 % som får stanna efter Invandrarverkets bedömning och 4 % som får stanna efter Utlänningsnämndens bedömning. Det är en mycket kraftig minskning som har skett under de senaste åren, och den står inte alls i proportion till de händelser ute i världen, framför allt i Europa, som dessa flyktingar kommer ifrån. I dessa siffror är inte de bosnier som nu får stanna inräknade. De kommer att höja siffrorna väsentligt.

Jag tog upp frågan om att tillsätta en grupp med barnexpertis. Eva Zetterberg har också nämnt detta. För min del handlar det om att jag inte har tilltro till Invandrarverket. Om man skall erbjuda hjälp åt barnfamiljer som gömmer sig, måste de också få en försäkran om att deras ärende blir seriöst behandlat av människor som har insikt om barnens situation och undersöker barnens asylskäl. När det kommer in en ansökan om ny prövning kan det samma dag gå ett besked tillbaka att ingenting nytt har tillkommit. Det blir ingen ordentlig prövning vid en ny ansökan.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1993/94:71 om asyl för vissa militärtjänstvägrare

Anf. 26 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Berith Eriksson har i en interpellation åberopat en resolution från EG-parlamentet samt ett uttalande från FN:s flyktingkommissariat angående krigsvägrare/militärtjänstvägrare från f.d. Jugoslavien. Hon har med utgångspunkt från dessa frågat statsministern om regeringen kommer

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

att ändra den svenska bedömningen av detta slags asylskäl i enlighet med resolutionen och uttalandet. Vidare har Berith Eriksson åberopat en artikel ur The Times från den 24 september 1993 som säger att mellan 20 000 och 60 000 soldater ur den reguljära serbiska armén deltar i striderna i Bosnien-Hercegovina. Berith Eriksson synes mena att personer från Serbien-Montenegro som avvisas från Sverige skulle riskera att sändas till krigsskådeplats.

Interpellationen har överlämnats till mig.

Det har i flera sammanhang cirkulerat uppgifter om att den reguljära serbiska armén deltar i strider på bosniskt territorium. Artikeln i The Times utgör exempel på detta. Något bevis för att så faktiskt skulle vara fallet finns inte. Det finns soldater från Serbien-Montenegro som deltar i striderna i Bosnien-Hercegovina, men det rör sig om frivilliga och inte inkallade soldater.

I uttalandet från flyktingkommissariatet som Berith Eriksson åberopar sägs att soldater inte är tvingade att tjänstgöra utanför det serbiska eller montenegrinska territoriet, eftersom den jugoslaviska armén inte är inblandad med marktrupper i Bosnien-Hercegovina eller Krajina. Även den av Berith Eriksson åberopade resolutionen från EG-parlamentet talar om skydd för desertörer som inte vill medverka i krigshandlingar och om möjligheter att ge skydd för personer som inte vill delta i de olika *stridande förbanden* i f.d. Jugoslavien. Flyktingkommissariatet slår t.o.m. fast att personer från Serbien-Montenegro inte riskerar att sändas till krigsskådeplats mot sin vilja. Flyktingkommissariatet har i ett senare uttalande utvecklat och vidhållit denna ståndpunkt.

Utlänningslagen föreskriver rätt för krigsvägrare, dvs. den som har övergett en krigsskådeplats eller som flyr från sitt hemland eller behöver stanna i Sverige för att undgå förestående krigstjänstgöring, att erhålla asyl i Sverige. De asylsökande från Serbien-Montenegro som undanhåller sig från militärtjänst är inte att betrakta som krigsvägrare i utlänningslagens mening. Det är i Bosnien-Hercegovina som reguljära strider förekommer i dag. Sverige låter som bekant asylsökande från Bosnien-Hercegovina stanna antingen av humanitära skäl eller för att de beviljats asyl antingen enligt Genèvekonventionen eller enligt utlänningslagens de facto-bestämmelse.

Återsändande till Serbien-Montenegro sker främst av albaner från provinsen Kosovo men också av ett relativt sett mindre antal serber som åberopat krigsvägrarskäl. Varje ärende prövas individuellt, och de skäl som den enskilde åberopar utgör en viktig del i det underlag som ligger till grund för myndigheternas beslut. Dessa skäl måste dock ställas i relation till de faktiska sakförhållandena i hemlandet och huruvida den rädsla den enskilde känner för att återvända är välgrundad eller inte. De personer som bedöms vara i behov av skydd i Sverige bereds sådant. Sedan juli 1991 har ca 3 000 personer från Serbien-Montenegro fått uppehållstillstånd i Sverige. Av dessa har ca 300 erhållit asyl.

Regeringen finner, bl.a. mot bakgrund av det underlag som Berith Eriksson åberopat, att den rådande tillämpningen av utlänningslagen i detta fall är tillfredsställande.

Herr talman! Jag vill tacka kulturministern för svaret, som jag vill komplettera och komplettera.

Vad först gäller tidningsartikeln i The Times angavs det i denna att den grundade sig på uppgifter från en NATO-rapport. Artikeln är skriven av The Times militärkorrespondent. Men regeringen har naturligtvis större möjlighet än Vänsterpartiet att undersöka om dessa NATO:s uppgifter är riktiga. Det är inte bara från NATO som det har kommit sådana uppgifter, men jag valde att använda denna tidningsartikel och därmed också den av tidningen uppgivna källan.

Jag övergår så till Europarådets appell och UNHCR:s resolution. Kulturministern väljer att citera bara det som gäller skydd till personer som inte vill delta i de stridande förbanden, men i resolutionen hänvisas det faktiskt även till militärtjänstvägrare. Svåra övergrepp utförs dagligen av serbiska soldater även i provinsen Kosova. Tror kulturministern att Arkan och hans underhuggare först frågar de serbiska soldaterna i Kosova om de vill delta i de här övergreppen?

Vid asylprövning bör enligt min mening noga beaktas inte bara risken att vederbörande sänds till fronten utan även risken att de tvingas delta i övergrepp, mord och andra kriminella och krigsliknande handlingar mot minoriteter och mot andra folkslag i hela f.d. Jugoslavien.

Vi kunde i dag i nyheterna höra om skenrättegångar som föregåtts av tortyr mot kosovaalbanerna i Pristina och även om UNHCR:s vädjan till länderna att i varje instans pröva möjligheterna att inte sända tillbaka människor till Kosova.

Tror kulturministern att behandlingen av deserterande serbiska soldater är humanare än behandlingen av kosovaalbaner? Jag tror att risk finns att de bedöms som förrädare och får en än hårdare behandling.

Birgit Friggebo hänvisar till UNHCR:s resolution från juni, men det har ju kommit skrivelser därifrån också senare, och såvitt vi vet i dag får desertörer mycket långa fängelsestraff.

Utvisningen av peruanskan Monica Castillo gav Sverige negativ internationell uppmärksamhet. Till detta kommer fallet med de i England asylsökande kosovaalbanerna, som angivit som asylskäl rädsla för att sändas till fronten. En domstol i England ansåg i det sammanhanget att Sverige inte längre kan betraktas som ett säkert asylland. Det känns inte bra. Det är för mig stötande att kulturministern, Invandrarverket och Utlänningsnämnden i sina bedömningar och uttalanden utgår från att Serbien är en fungerande rättsstat. Ett sådant svar som kulturministern lämnat i dag måste av Milosevic, Arkan och den serbiska regimen ses som ett stöd.

Både Europaparlamentet och flyktingkommissariatet har uppmanat till massdeserteringar från Restjugoslavien och anmodat FN-samfundets stater – vad gäller Europaparlamentet naturligtvis främst de egna medlemsstaterna – att ge desertörerna skydd.

Europaparlamentet har i en skrivelse särskilt riktat sig till Danmark, som man ansåg skickade tillbaka desertörer, och Danmark har rättat sig efter denna skrivelse.

Appellen från UNHCR har avvisats av chefen för Invandrarverkets

*Svar på
interpellationer*

praxisbyrå. Jag vill fråga kulturministern hur hon ser på denna appell och i vilken utsträckning kulturministern tycker att Sverige skall hörsamma den.

Anf. 28 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBÖ (fp):

Herr talman! Vad först beträffar frågan om den regelrätta serbiska armén i Serbien deltar i krigshandlingar och tvingar soldater att delta i krigshandlingar i Bosnien sade Berith Eriksson att uppgifterna kom från NATO-rapporter. I artikeln hänvisas dock till att "NATO sources" tror att 20 000 är inblandade. Vidare anfördes att "unofficial reports claim" att det kan vara fråga om så många som 60 000.

Det har från och till kommit uttalanden om att den regelrätta serbiska armén tvångsvis skulle sätta in soldater i Bosnien-Hercegovina. Ingen har kunnat bekräfta detta. Däremot vet vi att många serber deltar i kriget på frivillig grund.

Vad sedan gäller frågan om deserterande soldater som åberopar krigsvägrarskäl läser vi och framför allt de myndigheter som behandlar de enskilda ärendena UNHCR:s skrivelser mycket noga. Den 2 december 1993 säger man för det första att det formellt finns ganska hårda straff för desertering. Men man säger också:

I praktiken har emellertid antalet processer mot personer som har undanhållit sig från inkallelser och mot desertörer varit litet, och sådana brott har betraktats som begångna i fredstid. Enligt uppgift är straffen milda och i många fall villkorliga. Soldater är inte tvingade att tjänstgöra utanför det serbiska eller montenegriska territoriet, eftersom den jugoslaviska armén inte är inblandad med marktrupper i Bosnien eller Krajina.

Dessa uppgifter ges i en översättning gjord på vårt departement av UNHCR:s rapport, som är skriven på engelska.

Också den 20 december uttalar man sig om bl.a. desertörer och avslutar med att säga att även om risk finns att ställas inför rätta synes straffen för militärtjänstvägrande desertörer som stannat i Jugoslavien för närvarande vara låga.

Det har tidigare förts en diskussion mellan Sverige och UNHCR om detta, och UNHCR var för ett bra tag sedan delvis av en annan uppfattning, men UNHCR har nu samma uppfattning som Sverige.

Därmed tror jag faktiskt också att våra myndigheter när de bedömer detta gör rätt. Kosovaalbaner riskerar för det första numera förmodligen inte ens att inkallas, eftersom serberna inte vill ha kosovaalbaner i sin armé, för det andra inte att skickas till krigsskådeplats. I den mån de tidigare har deserterat eller inte har hörsammat inkallelseorder och återvänder blir de i de flesta fall över huvud taget inte dömda. I de ytterst få fall där så sker handlar det om mycket lindriga straff, ofta villkorliga, dvs. de hamnar inte ens i fängelse.

Jag tycker att det är viktigt att man undersöker detta, eftersom vi i Sverige har en lag som säger att den som riskerar att skickas till en krigsskådeplats och att tvingas delta i krigshandlingarna kan anföra detta som ett skäl till att få skydd i Sverige.

Att jag gör denna redovisning och hänvisar till vad UNHCR säger innebär naturligtvis inte att Sverige skulle anse att Serbien är en fungerande rättsstat – långt därifrån. Både Berith Eriksson och jag vet att det inte är så. Men

låt oss ändå se till fakta om hur de länder som producerar flyktingar till Sverige fungerar. Ingen av oss har behov av att försöka beskriva förhållandena annorlunda än de är.

Av tradition tar Sverige stor hänsyn till UNHCR:s kunskap och rapporter. Däremot är jag litet förvånad över att Berith Eriksson vill anföra uttalanden från EG som styrande för svensk myndighetsutövning.

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

Anf. 29 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Det finns en anledning till att Världssamfundet har proklamerat blockad mot Serbien. Det vore ju fullständigt huvudlöst att sätta Serbien under blockad om man inte ansåg att Serbien var inblandat i pågående krig.

Kanske sätter jag större tilltro till uppgifterna om att serbisk armé också är inblandad i krigen i Bosnien. Man skulle inte kunna fortsätta att kriga om man inte fick just vapen, förnödenheter och även mannar från Serbien.

Det är en sak att se på riskerna vid ett återsändande och en annan att se på den appell som har gått ut och som uppmanar soldater i f.d. Jugoslavien till desertering. Birgit Friggebo svarade inte på min fråga om hur hon ser på den appellen.

FN har fördömt det här kriget, och bara det gör att vi inte borde skicka tillbaka soldater som inte vill delta i kriget. Det gäller inte bara kosovaalbaner. Det fall som ligger bakom min interpellation gäller en serb från Kosova som också fick avslag och förmodligen är tillbakaskickad.

Jag förstår inte riktigt att Birgit Friggebo kan vara förvånad över att jag tar upp en appell som Europaparlamentet har tagit initiativ till. Detta krig är ju fördömt av alla FN:s medlemsländer som har stått bakom olika resolutioner som skrivits, så det är inte så konstigt.

Jag vill fortfarande höra hur Birgit Friggebo ser på den här frågan. Det handlar om att uppmana soldater att desertera och att också ge dem skydd i stället för att göra som vi och skicka tillbaka dem med motiveringen att det inte händer dem någonting.

Anf. 30 Kulturminister BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Det råder naturligtvis inte någon oenighet mellan Berith Eriksson och mig när det gäller viljan att få slut på kriget nere i Jugoslavien. Vi behöver inte fortsätta på det temat. Frågan är däremot vad man skall göra.

Jag tycker t.ex. att det är väldigt viktigt att vi har en mycket intensiv kontakt med de demokratiska krafter och den opposition som finns i Serbien och att vi inte lämnar dem ensamma.

Dessutom är jag övertygad om att Serbien och Milosevic på olika sätt stödjer kriget i Bosnien-Hercegovina. Det är ingen nyhet. Efter förmåga ges säkert stöd i form av både olja och pengar, och jag är säker på att Milosevic med gillande ser att det finns många frivilliga soldater från Serbien i Bosnien-Hercegovina.

Milosevic tillåter ju också användningen av den gamla jugoslaviska arméns materiel, som i stor utsträckning fanns inne i Bosnien-Hercegovina när

kriget bröt ut. Det är en av orsakerna till att bosnienserberna har så stor tillgång till militärmateriel av olika slag. Men det är inte det frågan gäller.

Nu diskuterar vi tillämpningen av den svenska flyktinglagstiftningen när människor kommer hit. Vi har internationella rapporter, UNHCR:s rapporter och egen information som visar att personer från Serbien-Montenegro, där ju Kosovoprovinsen också ingår, inte riskerar att skickas med tvång till krigsskådeplatser, dvs. in i Bosnien.

Några personer har kanske varit rädda för att de skulle skickas i väg, vilket det säkert fanns anledning till tidigare, och kommit hit till Sverige för att söka skydd. Men nu kan vi konstatera att man i de allra flesta fall över huvudet inte bryr sig om detta när de kommer tillbaka till Serbien-Montenegro. Om myndigheterna ändå gör det så är det fråga om mycket korta straff, ofta villkorliga. De hamnar inte i fängelse. Det är det vi diskuterar när det gäller den svenska flyktingpolitiken.

Anf. 31 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Jag är imponerad av att kulturministern anser sig så övertygande känna till hur saker och ting fungerar i f.d. Jugoslavien och hur det fungerar för de människor som skickas tillbaka härifrån. Jag önskar att jag kunde dela Birgit Friggebos tro på att det också förhåller sig så.

Vi diskuterar ju inte enbart hur vi i Sverige med utgångspunkt från utlänningslagen skall se på deserterade soldater från f.d. Jugoslavien som söker asyl i Sverige. Jag ville också ha svar på frågan hur kulturministern ser på appellen, på att man uppmanar till desertering och på att länder även ger desertörerna skydd. Det är ju inte meningen att de skall tillbaka och sitta i fängelse under en tid och sedan skickas ut i kriget igen. En orsak till att de kanske inte sätts i fängelse kan vara att de behövs i armén.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellation 1993/94:61 om dispens från husläkarlagen

Anf. 32 Statsrådet BO KÖNBERG (fp):

Herr talman! Bo Holmberg har frågat mig om jag kommer att medverka till att regeringen beviljar Malmö kommun dispens från husläkarlagen.

Mitt svar är nej, och åtminstone två skäl talar för detta. För det första har Malmö kommun inte ansökt om dispens. För det andra kan regeringen inte ge dispens från bestämmelserna i husläkarlagen.

Anf. 33 BO HOLMBERG (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret.

Bakgrunden till min fråga var att riksdagens socialutskott i november besökte Malmöhus läns landsting och Malmö kommun. Då fick vi ledamöter av socialutskottet en redovisning av hur man uppfattade regeringens förslag om husläkare.

Man var mycket bekymrad över förslaget av det skälet att man där var på

väg att bygga upp primärvården. Man såg framför sig att man hade vårdcentraler med mycket bra personalkategorier men att detta hotades.

Det var för mig ganska överraskande att denna oro fanns både hos sjukvårdspersonalen, läkare m.fl., och hos ansvariga politiker i Malmö – över blockgränserna. Det uttrycktes önskemål om att få dispens från ett eventuellt förslag. Jag kände då att jag ville ta med mig den lokala opinionen tillbaka och ställa frågan till Bo Könberg.

Det har gått en tid, och jag kan konstatera att det inte bara är här i rikspolitiken som det är turbulens. Man vet inte var beslut landar. I Malmö kommun fattades inte något beslut om att söka dispens.

Men, Bo Könberg, i sak tycker jag ändå att frågan är relevant. Det finns en uppenbar risk att den fina primärvården med vårdcentraler, där det inte bara finns doktorer utan också distriktsköterskor för de gamla, personal för mödrar, barn och folkhälsoarbete, nu görs smalare så att det bara blir en husläkare kvar. Risken är att vi kan gå en framtid till mötes där vi inte kan behålla primärvården. Jag har sett att statsrådet Könberg i årets budgetproposition har sagt att basen för svensk sjukvård också framöver skall vara primärvården.

Vi har varit överens om att de människor som vill skall få lista sig för en doktor. Det är regeringen och Socialdemokraterna överens om. Varför kan man då inte åstadkomma en frivillig listning, Bo Könberg? Vår linje har varit att de som vill lista sig skall få göra det och inte att man skall ha detta obligation, denna risk för att primärvården skall slås sönder.

Det ser ju inte likadant ut överallt i Sverige. Min följdfråga är därför: Borde man inte kunna ge möjlighet till dispens om det framöver skulle visa sig att ansvariga politiker runt om i landet känner att målsättningarna för att ha en sammanhållen primärvård som bas, som regeringen också vill ha, på något sätt hotas genom husläkarreformen? I sann liberal anda skulle då ett husläkarlän och ett annat län kunna tävla mot varandra. Då kan vi se vad som är bäst. Är detta något som statsrådet skulle kunna tänka sig om den situationen skulle uppstå?

Anf. 34 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Jag har tidigare haft en liknande diskussion med Bo Könberg just om möjligheten till dispens. Därför är jag inte överraskad över svaret. Jag uppfattar helt klart att möjligheten till dispens med nuvarande regler inte finns. Vi har också diskuterat frågan om husläkarlagen i sig, vilken jag är starkt kritisk till.

Jag vill inskränka mig till att ställa en följdfråga: Vilka möjligheter ser regeringen till att ta initiativ till försöksverksamhet när lagen har trätt i kraft? Detta gäller de landsting som med nuvarande regler inte kan få dispens men som är intresserade av försöksverksamhet.

Herr talman! Det står naturligtvis oss som riksdagsledamöter fritt att motionera om och eventuellt få igenom en sådan försöksverksamhet i riksdagen, men min fråga till Bo Könberg är alltså: I vilken mån skulle regeringen kunna ta initiativ till försöksverksamhet just mot bakgrund av den anda av fri konkurrens som Bo Holmberg här vällovligt talade om? Det borde ligga i regeringens intresse att kunna mäta hur landsting fungerar där husläkarlagen

fullt ut är genomförd enligt riksdagens intentioner jämfört med landsting där man genom försöksverksamhet får behålla den organisation inom primärvården som man har byggt upp.

Anf. 35 Statsrådet BO KÖNBERG (fp):

Herr talman! Husläkarlagen har tillkommit därför att många av oss, majoriteten av riksdagen, har uppfattat att det är en brist i svensk sjukvård att man som patient inom den svenska primärvården inte har haft rätt att få en egen läkare.

Detta har bl.a. det parti som jag representerar verkat för länge. Den tankegången anslöt sig Landstingsförbundets samtliga partier till häromåret, åtminstone de partier som deltog i debatten. Jag skall kanske göra undantag för Eva Zetterbergs parti. Vänsterpartiet är inte alltid lätt att placera i sjukvårdssammanhang, men det parti som Bo Holmberg företräder anslöt sig till denna tankegång.

Den lag som är antagen innebär just att alla i Sverige som vill har rätt till en egen läkare, en husläkare. De som inte vill ha en husläkare kan anmäla det till det landsting de tillhör, på samma blankett som har skickats ut till alla medborgare i länet. De slipper därmed husläkare. I övrigt råder det liksom hittills mycket stor frihet för landstingen att organisera vården efter egen bedömning, efter lokala förhållanden eller efter de uppfattningar som är företrädade i landstingsfullmäktige i respektive län. Det finns ingenting i husläkarlagen som talar om hur mödravården eller barnavården i länet skall organiseras. Det fanns det egentligen inte tidigare heller, och det finns det inte nu.

Det som Bo Holmberg och många andra ägnar sig åt är en mytbildning. Den kan möjligen lura några ett kort tag, men verkligheten tar med tiden alltid kol på myten.

De län som vill ha en viss organisation av sin distriktssköterskeverksamhet, barnavårdsverksamhet eller mödravårdsverksamhet har haft möjlighet till det hittills. De kommer att ha den möjligheten även i fortsättningen.

När det gäller den andra punkten som har betydelse för detta gjorde majoriteten av riksdagen bedömningen att landstingen skulle få möjlighet att ha två år på sig för att genomföra själva reformen.

Bo Holmberg har tagit upp en fråga som rör Malmö kommun. Han har talande utvecklat hur väl fungerande primärvården är just i Malmö kommun. Mitt intryck genom åren som landstingspolitiker har inte varit att Malmö har varit den kommun som har byggt ut primärvården mest bland de svenska sjukvårdshuvudmännen – jag har delvis varit verksam inom Landstingsförbundet även på riksplanet. Det är möjligt att Bo Holmberg har en färskare bedömning än dem som jag tog del av under mina år inom landstingspolitiken.

Jag måste erkänna att jag i själva verket då och då har varit förvånad över att man har varit så litet benägen att bygga ut primärvården i Malmö trots de erfarenheter som finns på andra sidan sundet. Malmö ligger ju så pass nära Danmark, och fram till för några hundra år sedan tillhörde man Danmark. Om det beror på bristen på fasta förbindelser eller på något annat vet jag inte. Detta är ändå det intryck som jag har fått.

Efter det att Bo Holmberg ställde den här interpellationen till mig har tyvärr en majoritet i Malmö stadsfullmäktige ställt sig bakom att skjuta på genomförandet av husläkarlagen nästan så länge som det är möjligt enligt lagen. Majoriteten består av Socialdemokraterna och Skånepartiet, möjligen också Vänsterpartiet. Jag vet inte om Vänsterpartiet är representerat där. Det har jag inte efterforskat.

Det ligger i sakens natur att denna möjlighet finns, eftersom riksdagen på mitt förslag öppnade möjligheten att variera genomförandet tidsmässigt i olika delar av landet.

Såvitt jag förstår innebär detta att möjligheten för privata läkare att etablera sig som husläkare i Malmö finns sedan några veckor tillbaka. Det Bo Holmbergs partivänner tillsammans med Skånepartiet har sett till är att landstingskommunala, i det här fallet primärkommunala, allmänläkare inte har möjlighet att lista patienter förrän tidigast den 1 juli 1995.

För de värsta privatiseringsivrarna i svensk debatt skulle väl detta kunna betraktas som ett bra beslut, dvs. att man gör det möjligt för de privata läkarna att göra något så attraktivt som att erbjuda husläkartjänster men förhindrar de primärkommunala läkarna att göra det.

Herr talman! Jag skall inte förneka att jag har känt en viss förvåning över att just det beslutet har genomförts med hjälp och på anstiftan av Bo Holmbergs partivänner. Det är en sak som Bo Holmbergs partivänner får förklara för sina medlemmar och väljare i Malmö kommun.

Bo Holmberg sade i sitt anförande alldeles nyss att Socialdemokraterna och regeringspartierna var överens om att de som vill skall få lista sig för en egen läkare. Det man från socialdemokratiskt håll vände sig mot var obligatoriet. Det är också en del av mytbildningen i sammanhanget, därför att lagen är uppbyggd så, att den som vill skall få och har rätt att lista sig. För säkerhets skull har det skrivits in en helt egen lagparagraf i husläkarlagen, som är en ganska kort lag. Det är en lagparagraf som stadgar att den som inte vill ha en husläkare slipper det. Något obliagatorium i den meningen finns alltså inte.

Inom ramen för den svenska traditionen på sjukvårdsområdet, som jag själv är anhängare av, finns det en betydande frihet för de olika landstingen att utforma vården som de vill. Den enda inskränkningen, om man vill använda det ordet, i landstingens frihet i samband med husläkarlagen är egentligen att alla som bor i Sverige har rätt att lista sig hos en egen husläkare. Det innebär förstås en ökning av medborgarnas frihet.

Herr talman! Eva Zetterberg ställde en fråga till mig om försöksverksamhet ute i olika län. Det är någonting som jag ofta har varit anhängare av. I någon mån har jag kanske här och var bidragit till sådan.

Jag måste säga att jag inte förstod ändamålet med den här försöksverksamheten och vad man skulle syssla med. Därför har jag litet svårt att svara på Eva Zetterbergs fråga.

Anf. 36 BO HOLMBERG (s):

Herr talman! Situationen för Bo Könberg och regeringen inför propositionen om husläkarlagen var den att man hade kunnat göra en kompromiss med

Socialdemokraterna. Därmed hade man i princip fått hela Sjukvårdssverige med sig för en förändring.

Regeringen gick ett steg vidare och införde ett obligatorium. Därmed riskerade man att enbart lyfta fram läkarna, med fara för att primärvården skulle få sig en ordentlig törn framöver.

Vad som hände, Bo Könberg, inför genomförandet var att samtliga politiska partier utanför riksdagen, dvs. Landstingsförbundet, inte ville gå så långt som Bo Könberg och således var emot. När riksdagens socialutskott genomförde en hearing var alla organisationer i Sjukvårdssverige, med undantag för Läkarförbundet, emot.

Jag är inte den som tycker att det är skoj om någon gör en missbedömning. Bo Könberg och jag har haft delade meningar om risken med den här reformen.

Läkarförbundet var för reformen. I förbundets tidning Läkartidningen skrevs i slutet av december att listningen har lett till anarki bland sjukvårdshuvudmännen. Tidningen talade om för läsekretsen att man inte tar något ansvar för den misshandel av primärvården som pågår runt om i landet i hushälskarsystemets namn. Det innebär således att den enda intressegrupp som stödde konstruktionen verkar ha fått kalla fötter – åtminstone dess språkrör.

En av riksdagens talmän, Bertil Fiskesjö, säger i en artikel: "Personligen vill jag inte ha någon hushälskare." Han säger också att han inte kan förstå varför en liberal skall tvinga på oss svenskar och de svenska landstingen detta system.

Jag tog med dessa exempel för att förklara för Bo Könberg att jag inte ägnar mig åt mytbildning. Jag ägnar mig åt att lyfta fram de reaktioner andra människor har inför hushälskarsystemet. I dag säger Inger Ohlsson, som är företrädare för sjuksköterskorna i Sverige, att man nu avskedar distriktssköterskor och undersköterskor på löpande band. Hon tillägger att det kommer att drabba barnen, barnhälsovården, de äldre och hemhjälpn.

Bo Könberg, jag vill att vi skall ta litet allvarligare på frågan och försöka se till verkligheten i stället för att ägna oss åt retorik. Jag vill därför återkomma till min fråga. Om ansvarig sjukvårdspersonal, lokala opinioner och ansvariga landstingspolitiker framdeles skulle känna att primärvården hotas, skulle det då inte vara möjligt att få göra ett undantag och ha fri tävlan? Bo Könberg var oerhört snabb när det gällde att skriva lagen om hushälskare. Med en sådan snabbhet kan lagen lätt ändras så att man kan få dispens. Den kapaciteten besitter Bo Könberg.

Anf. 37 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Bo Könberg var osäker på var Vänsterpartiet befann sig. När det gäller Landstingsförbundet är den enkla sanningen att vi tyvärr inte har någon representant i styrelsen. Därför är det lätt att förstå varför vi inte har kunnat delta i den diskussionen. Jag tror dock att det har varit ganska tydligt vad Vänsterpartiet har ansett om hushälskarsystemet. Partiet har varit negativt till lagen. Jag har svårt att förstå den osäkerhet som Bo Könberg tycks uppleva.

Så till min fråga. Det är i princip samma fråga som Bo Holmberg har. Jag accepterar dock att dispens inte går att ges. Jag undrar i stället om det är möjligt med försöksverksamhet. Kan man ha försöksverksamhet i ett lands-

ting där politiker och en stor majoritet av allmänheten vill ha kvar det system man har i stället för att införa ett husläkarsystem? Jag undrar också om inte regeringen kan tänka sig att skriva fram ett ärende med försöksverksamhet.

Herr talman! Låt mig kommentera den passiva listningen. Jag känner inte i detalj till hur det går till i olika landsting runt om i landet. Här i Stockholms landsting sker en passiv listning om man inte själv har gjort en ansökan. Den person som inte själv har skrivit och angett att man inte vill ha en husläkare blir listad hos en husläkare. Jag trodde att det var helt klart för Bo Könberg att så var fallet.

Jag tycker att det här i stora drag påminner om ett annat system som vi har haft i Sverige sedan flera århundraden tillbaka, nämligen statskyrkosystemet. Om ens föräldrar är medlemmar i svenska kyrkan föds man in i kyrkan oavsett om man själv vill det eller inte och oavsett om man är döpt eller inte. Detta förhållande har mitt parti liksom Bo Holmbergs parti reagerat på. Vi har ansett att ett medlemskap skall bygga på den enskildes aktiva ansökan om och intresse av att delta i kyrkan. Vi kan också dra paralleller till fackföreningar.

Jag menar att det är ett felaktigt förfarande. Jag tycker inte att man aktivt skall behöva säga att man inte vill vara med i husläkarsystemet. Om det skall finnas ett sådant system måste det bygga på att man som medborgare faktiskt har valt och vill ha en viss husläkare. Det tycker jag att Folkpartiet också borde vara angeläget om.

Anf. 38 Statsrådet BO KÖNBERG (fp):

Herr talman! I den här interpellationsdebatten har vi inte kommit in så mycket på bakgrunden till husläkarlagen, eftersom den är så väl känd. Bakgrunden är de många, många årens debatt om bristerna i svensk primärvård framför allt vad det gäller utbyggnaden av antalet läkartjänster och möjligheterna för enskilda att få en fast relation till en husläkare som de själva har valt.

Bo Holmberg nämnde inledningsvis att det fanns en möjlighet att nå en kompromiss med Socialdemokraterna i den här frågan men att regeringen gick vidare och föreslog ett obligatorium. Bo Holmberg och jag borde vara lämpliga att ge besked i den här frågan, eftersom det var vi som förde de här samtalen. Det var ett initiativ från min sida att vi skulle prata om detta i akt och mening att försöka nå samförstånd över blockgränserna. Det är något jag önskar i de allra flesta stora politiska frågor, för att inte säga alla, där det är möjligt.

Den punkt jag uppfattade att vi inte kunde komma överens om gällde etableringsfriheten, dvs. att man skall ha möjlighet att konkurrera med den landstingskommunala primärvårdens husläkare även i landsting där den politiska majoriteten eventuellt är emot. Jag har ingen vag utan en mycket bestämd minnesbild av att det var den punkten det gällde. Det kan också beläggas av de kommentarer som Bo Holmberg gjorde till massmedierna efter samtalen, som tyvärr inte nådde ända fram.

Jag blev litet förvånad över att Bo Holmberg åberopade ett avsnitt i Läkarförbundets tidning Läkartidningen som argument emot reformen. Sanningen är att de invändningar som Läkarförbundet under resans gång haft

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

mot propositionen om husläkarlag och mot tillämpningen under hösten i vissa delar – Bo Holmberg läste innantill i tidningens ledare om detta – görs från rakt motsatt håll i förhållande till Bo Holmbergs invändningar. I den åberopade ledaren kritiserar förslaget egentligen på en enda grund. Det gäller att jag och därefter riksdagens majoritet gav för stor frihet till de enskilda landstingen. I den ledare Bo Holmberg refererade till sägs att det har blivit kaos. Om Bo Holmberg har läst hela ledaren var hänvisningen inte särskilt snygg. Om han inte har läst hela ledaren har jag lättare att förlåta honom.

För var och som har följt den här frågan är det uppenbart att den kritik som Bo Holmberg har mot husläkarsystemet är den rakt motsatta mot den som Läkarförbundet har. Om man är Bo Holmberg, och således är emot husläkarlagen, kan man tala om att Läkarförbundet och andra också är emot den men av andra skäl. Men man bör inte ge intryck av att det finns en massiv och samlad opinion som tycker lika. Fr.o.m. det att propositionen lades fram har Läkarförbundet kritiserat mig och förslaget. Man tycker att huvudgreppet är bra men att landstingen har fått för stort inflytande.

Herr talman! Hela den här interpellationsdebatten gäller ett önskemål från Bo Holmberg och nu även Eva Zetterberg om att de enskilda landstingen skall få större inflytande på de enskilda individernas bekostnad. Man skulle med andra ord se till att husläkarlagens paragraf om att man har rätt att välja en husläkare inte skulle gälla i vissa landsting i vårt land. Vi har helt olika uppfattningar i det avseendet, vilket jag hoppas har framgått av diskussionen i dag. Jag anser förstås att det skall finnas lagliga möjligheter i vårt land för alla, oavsett vilket landsting eller vilken primärkommun med sjukvårdsansvar man bor i, att välja en egen husläkare.

Bo Holmberg vill dementera att han ägnar sig åt mytbildning. Det finns inte särskilt mycket kraft i den dementin. En stor del av Bo Holmbergs agerande här i dag liksom under det gångna halvåret i den här frågan har handlat om mytbildning. Han har försökt måla upp en bild av en mycket strikt reglerad husläkarlag som talar om precis hur det skall se ut på varje vårdcentral i vårt land. För var och en som har ägnat fyra minuter åt att läsa lagen – socialutskottets ordförande har naturligtvis ägnat långt mycket mera tid åt den – framgår det tydligt att lagen reglerar de principiella grunderna. Det gäller rätten att välja, etableringsfriheten och rätten att ha konkurrensneutralitet. Därigenom inskränks förstås i någon mening landstingens frihet. Man vill öka medborgarnas frihet.

Eva Zetterberg konstaterade att Vänsterpartiet har varit emot husläkarlagen. Det har jag uppfattat. Det var inte därvidlag det rådde någon osäkerhet från min sida. Däremot sade jag här i talarstolen att jag inte kunde erinra mig om Vänsterpartiets representanter på Landstingsförbundets kongress 1991 var för eller emot det förslag som antogs i mycket bred enighet, inkluderande Bo Holmbergs parti. Förslaget innebar att man ville verka för att det i vårt land skulle byggas upp ett husläkarsystem/familjeläkarsystem.

Avslutningsvis tog Eva Zetterberg i sitt inlägg upp det faktum att om man inte har sagt att man vill slippa ha en husläkare så kommer man att få ett brev från landstinget som talar om vilken husläkare man tills vidare kan vända sig till. Eva Zetterberg anser att det är samma sak som att födas in i en religiös

organisation, kyrkan, eller i ett politiskt parti. Jag har, herr talman, litet svårt att se den parallellen.

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

Anf. 39 BO HOLMBERG (s):

Herr talman! Jag vill gärna göra rättvisa åt Sveriges läkarförbunds tidning och dess skribent. De har stött reformen, även om de nu är oroliga. Men jag ville framhålla att även de – oavsett motiv – känner att det nu är anarki och andra problem på fältet. Jag ville ta det som intäkt för att den oro jag kände inför denna reform nu tyvärr besannas.

När man åker runt i Sverige i dag, Bo Könberg, finner man en stor oro för vad som skall hända med svensk sjukvård. Skolhälsovården är på väg att dras ned. Företagshälsovården är rätt ordentligt på väg ned – från 900 enheter till 600 vid årsskiftet.

För 50 år sedan beslöt Sveriges riksdag att vi skulle bygga upp en mödra- och barnhälsovård. Detta har lett till minskad spädbarnsdödlighet och bättre hälsa hos våra mödrar. I fjol beslöt riksdagen att säga: Detta ger vi inte längre något nationellt stöd. Det får vara en affär för förhandlingar hos de enskilda landstingen i samband med husläkarreformen.

Till det kommer – vilket Bo Könberg inte är skyldig till för det ligger på enskilda landsting – de här köp-sälj-systemen. Människor börjar fråga sig: Är det penningvärdet eller människovärdet som skall styra svensk sjukvård?

Vem skall föra de svagas talan om inte samhället och ansvariga sjukvårdspolitikerna gör det på ett så viktigt, basalt trygghetsområde som sjukvården utgör?

Jag känner för att det är dags att lugna ned alla experiment, alla köp-sälj, och i stället säga till svenska folket: Nu skall vi lugna ned oss när det gäller neddragningar. Nu måste vi se efter hur det totalt sett står till inom sjukvården, så att våra barn, våra ungdomar och våra gamla kan tas om hand på ett bra sätt.

Jag tror nämligen, Bo Könberg, att solidaritetstanken sitter djupt hos svenska folket. Om vi ger oss in på äventyrligheter och bryter sönder solidariteten, tryggheten och rättvisan i svensk sjukvård, då kommer väljarna att säga ett klart nej.

Jag hoppas, i likhet med Bo Könberg, att vi i viktiga frågor, vilket jag anser att sjukvården är, inte skall ägna oss åt den här typen av kast, utan kan bilda stabila majoriteter, så att var och en vet: Sjukvård skall jag få, oavsett om jag är stor eller liten, rik eller fattig, bor i Norrbotten eller i Skåne och att man håller fanan högt för den solidaritetstanken i svensk sjukvård också i framtiden.

Anf. 40 Statsrådet BO KÖNBERG (fp):

Herr talman! Det finns, säger Bo Holmberg, en oro inom sjukvården i Sverige. Jag tror att det på flera håll är så.

Det finns flera skäl till detta. Ett skäl är förstås att sjukvården är så oerhört viktig. Den är framför allt viktig för oss när vi är som svagast, oroligast och sjukast. Det är därför vi har den.

Vi befinner oss för närvarande i den värsta ekonomiska kris vårt land har genomgått sedan 1930-talet, alltså på två generationer. Det har för den här

Svar på
interpellationer

regeringen och för mig varit en väsentlig uppgift att försöka se till att svensk sjukvård under dessa år skall kunna klara sig och ge en god service till medborgarna, och i bästa fall – trots det ekonomiska läget – förbättra sin verksamhet.

På några områden tror jag att det är klart att verksamheten har blivit förbättrad. Ett sådant område gäller den s.k. ÄDEL-reformen, som Bo Holmbergs parti och det parti jag företräder var inblandade i häromåret. Socialstyrelsens och andras utvärderingar tyder på att den i huvudsak har lett till förbättringar. Ett annat område är de operationsköer som har plågat den svenska sjukvården och framför allt dess väntande patienter i decennier, men som i dag är avsevärt kortare än för bara några år sedan. Det går att räkna upp en del andra områden, inte minst husläkarområdet, där svenska folket för första gången nu i år och nästa år kommer att hamna i en situation där den som vill har rätt till en egen läkare.

Den svenska sjukvården är oerhört omfattande. Den omfattar ungefär 10 % av alla anställda i Sverige och kanske 8-9 % av alla resurser i Sverige. Den omfattar också miljontals möten mellan vårdgivare och oss medborgare/patienter. I en så stor verksamhet finns saker som fungerar lysande, andra som fungerar hyggligt och åter andra som fungerar dåligt. Men jag tror att jag vågar säga att den genomsnittliga bilden av svensk sjukvård ändå är att den i dag är t.o.m. bättre än för några år sedan, trots det ekonomiska läget och tack vare fantastiska insatser av vårdpersonalen.

Om detta är sant menar jag, herr talman, att det är en mycket stor och viktig insats som gjorts på det här området.

Bo Holmberg försöker få den solidaritetstanke som han och jag är helt överens om att bli något slags argument emot sådana saker som husläkare och andra viktiga förändringar i svensk sjukvård. Det är möjligen retoriskt användbart, vad vet jag, men det är framför allt inte speciellt sant. Annars måste han ju fortsätta resonemanget och låta mig och riksdagen och många andra få veta på vilket sätt det strider mot solidaritetstanken att alla i vårt land skall kunna få en fast läkarkontakt. Det är ju någonting som överklassen i de flesta länder alltid har skaffat sig.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Svar på interpellation 1993/94:65 om vård i livets slutskede

Anf. 41 Statsrådet BO KÖNBERG (fp):

Herr talman! Sten Andersson i Malmö har frågat mig vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att människor under livets slutskede skall bli behandlade på ett värdigt vis. Jag har också fått frågan om jag är beredd att medverka till en lagstiftning där den enskilde människan ges en större bestämmanderätt över vården i livets slutskede.

De flesta människor dör i dag på sjukhus eller andra vårdinrättningar, men många vårdas också i hemmet. Det är därför viktigt att kunskap om vård i livets slutskede finns inom alla vårdformer. I många fall föregås döden av en lång sjukdomsperiod. Vi måste naturligtvis sträva efter att människor i det

sista skedet av livet får en så god omvårdnad som möjligt och att en bra smärtlindring kan ges.

Man brukar i det här sammanhanget tala om palliativ medicin. Med det menas åtgärder som syftar till att lindra de symtom som den döende upplever. Det kan gälla att tillfredsställa fysiska, psykiska, sociala och andliga behov.

Det finns mycken god kunskap om omvårdnad och smärtlindring i livets slutskede, kunskaper som utvecklats framför allt inom hospice-verksamhet och smärtkliniker. Olika uppgifter tyder dock på att dessa kunskaper inte i tillräcklig utsträckning nått ut till läkare och annan personal inom vården. Kunskapen om smärtlindring är tyvärr fortfarande i alltför många fall otillräcklig utanför specialklinikerna. Man måste kontinuerligt verka för att den här kunskapen förs ut, att läkare, sjuksköterskor och annan vårdpersonal får fortbildning i dessa frågor med syftet att modern smärtlindring och omvårdnad i livets slutskede skall kunna ges överallt.

Inom Socialstyrelsen arbetar man för närvarande med att kartlägga omfattningen av den utbildning som i olika former ges i palliativ medicin. Tanken är att man skall kunna visa på goda exempel för att stimulera andra liknande initiativ.

Prioriteringsutredningen har i sin nyligen publicerade delrapport framhållit att ett värdigt avsked från livet bör vara en av de högst prioriterade delarna inom vården. Just den frågan har uppmärksamats av media och bemötts mycket positivt.

Det är jag glad för. Jag anser nämligen också att vården i livets slutskede bör prioriteras högt. Människor skall inte behöva sluta sitt liv i smärta och ångest.

Sten Andersson tar också upp frågan om ett större självbestämmande över vården i livets slutskede.

Enligt hälso- och sjukvårdslagen skall all vård bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet. Vad patienten själv önskar skall ha avgörande betydelse. När en patient som drabbats av en allvarlig och dödlig sjukdom, som det inte finns någon bot för, inte är i stånd att uttrycka sin egen vilja t.ex. på grund av medvetenlöshet, bör man försöka ta reda på om patienten tidigare i livet uttalat sig för eller emot en viss behandling i livets slutskede.

Jag har tidigare här i riksdagen besvarat en fråga om s.k. livstestamenten. Ett livstestamente är en skriftlig viljeförklaring där en person redan innan någon sjukdom brutit ut uttryckt sin inställning till livsuppehållande behandling i livets slutskede.

Jag redogjorde i mitt svar för de olika system med livstestamenten som införts på skilda håll i världen.

Också i Sverige förekommer s.k. livstestamenten, spridda av organisationer som Rätten till vår död. Dessa testamenten är dock inte juridiskt bindande, de registreras inte någonstans, och läkaren är inte heller skyldig att följa dem.

Livstestamentet är ett sätt att få reda på patientens vilja. Ett system med ställföreträdare för patienten kan vara ett annat.

Jag poängterade i mitt tidigare frågesvar att jag är helt klar över de svårig-

heter av både etisk och juridisk art som är förknippade med livstestamenten. Jag betonade samtidigt att de berör en väldigt angelägen fråga.

Jag sade också att jag hade för avsikt att återkomma till frågan när jag visse litet mer om utvecklingen i exempelvis Danmark. Av vad jag har inhämtat har man ännu inte gjort någon uppföljning eller utvärdering av systemet med livstestamenten i Danmark.

Anf. 42 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! Jag tackar för svaret på min interpellation.

Under de senaste hundra åren har läkarvetenskapen gjort enorma framsteg. Det har inneburit att sjukdomar som för trettio eller femtio år sedan ofta hade dödlig utgång i dag ganska lätt kan botas. Man kan i dag göra kirurgiska ingrepp som var främmande för läkarna för femtio år sedan.

Allt detta är positivt. Det har inneburit ett lättare liv för många människor som har blivit sjuka eller som har råkat ut för någon form av skada. Men även det som huvudsakligen är positivt har alltid någon gång något negativt med sig.

Det positiva har också fått den effekten att många människor i livets slutskede tvingas tillbringa sina sista dagar i en ur mänsklig synpunkt ytterst förnedrande situation. Jag tror inte att någon människa vill tillbringa de sista stunderna i livet som ett kolli.

För något år sedan presenterades en opinionsundersökning där en kraftig majoritet av svenska folket delade denna uppfattning.

Prioriteringsutredningen, som statsrådet refererade till, säger att man har rätt till ett värdigt avsked från livet. Statsrådet erkänner här också att kunskapen runt om i landet vad gäller smärtlindring kunde varit betydligt bättre. Vi vet att denna kunskap finns. Jag hoppas att den sprids ut och att den blir tillgänglig för alla. Lika värdigt som vi vill att livet skall vara, lika värdigt skall också livets slut vara.

Den andra delen av min fråga handlade om livstestamente. Det innebär att medan man är frisk och vid sina sinnens fulla bruk skriver man ett intyg, som är bevittnat och även kan uppdateras, där man talar om att om man skulle hamna i en situation där man inte längre är kontaktbar, så vill man inte att det skall sättas in livsuppehållande insatser. Man talar om att man vill få lov att somna in lugnt och stilla.

Dessa testamenten har blivit diskuterade. Om jag hamnar på sjukhus vid mina sinnens fulla bruk, så kan jag tala om för doktorn att jag inte vill ha medicinsk hjälp. Det accepteras. Men testamenten accepteras inte alltid.

Jag har ett exempel från Malmö. För något år sedan blev en kvinna rånad och nedslagen. Hon vaknade aldrig upp ur sin medvetslöshet. När hon kom till sjukhuset fann man i hennes papper att hon tillhörde en viss religiös åskådning. Det stod att hon under inga förhållanden ville ta emot blod, även om det innebar att hon därför avled.

Detta respekterade läkaren. Jag tycker att man borde respektera ett livstestamente på samma sätt.

Däremot är jag mycket orolig för en mening i statsrådets svar. Statsrådet talar om alternativ. Han säger att livstestamente är ett alternativ. Sedan kommer: Ställföreträdare för patienten kan vara ett annat alternativ.

Det vill jag aldrig vara med om. Då kan vi hamna i rågångar där släktingar, t.ex. på grund av arv och liknande, kan börja prata om att patienten önskade si och så. Den situationen hoppas jag att ingen som ligger på sitt yttersta skall behöva vara med om. Det skulle bli mycket svårt att dra gränserna där.

Vidare, herr talman, har jag en fråga som är mycket svår och ytterst besvärlig. Det rör vårt livs slut. Inte en människa känner likadant som en annan. Men det pågår verksamhet i Danmark och i Holland. Statsrådet säger visserligen att det inte skett någon utvärdering, men min fråga är: Kan vi inte i Sverige själva sätta i gång en utredning i en fråga som tydligen ändå berör så många människor? Vi behöver inte vänta på vad som skall hända i Danmark eller Holland.

Till sist: Anser statsrådet att den läkare gör fel som i dag respekterar ett livstestamente, trots att patientens liv, om medicinska insatser hade gjorts, skulle ha kunnat förlängas med några dagar?

Anf. 43 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Jag håller med Sten Andersson i Malmö om att detta är en oerhört svår och grannliga fråga att diskutera. Det hindrar dock inte att den är viktig. Jag vill också här peka på den debattskrift som statens medicinskt-etiska råd har gett ut i frågan om eutanasi. Överskriften på Sten Anderssons interpellation var faktiskt eutanasi, men det har inte Bo Könberg tagit upp.

I de gängse ordböckerna är eutanasi synonym för dödshjälp, barmhärtighetsmord. Jag vill fråga Bo Könberg om det finns något särskilt skäl för att man från regeringens håll inte uttalar sig om den sidan av saken.

Vad Sten Andersson tangerar är att vi i Sverige skulle införa de regler som finns i Holland. Där är det fortfarande i lag förbjudet att medverka till eutanasi, men ett tillägg till lagen ger läkare åtalsfrihet om de har medverkat men hållit sig inom vissa riktlinjer.

För min personliga del vill jag mycket bestämt säga att den typen av regler vore oerhört besvärande. Jag hoppas man inte har några funderingar på att införa dem i svensk lagstiftning. Det av flera skäl.

För det första skulle det urholka respekten för människovärdet, som vi till varje pris måste upprätthålla.

För det andra innebär det att patientens självbestämmande – dvs. att patienten själv tar ställning – alltid också inbegriper någon annans självbestämmande. En läkare, sjuksköterska eller kurator måste också hjälpa till. Därmed kräver patienten att någon annan undertrycker sitt eget självbestämmande.

Jag tror, som Bo Könberg, att en bättre väg att gå är att ta tag i den ångest och oro som finns inför döden, troligtvis hos oss alla. Vi måste försäkra människor, göra det tydligt och troligt för dem, att den dag de står inför sin död kommer de att få dö i värdighet utan smärta och ångest.

Vi vet att trots mycket kurser och mycket skrivet om smärta i livets slut så finns det fortfarande stora kunskapsluckor ute bland personal och anhöriga om hur man ger patienter smärtfrihet, hur man förmedlar frihet från ångest inför döden. Denna lucka, denna brist på kunskaper måste vi först och främst se till att fylla. För det andra måste vi också vara medvetna om att

övervård förekommer. Det har flera avhandlingar visat, bl.a. en av Carl Kjellstrand för några år sedan.

Denna övervård kan förklaras av personalens egen rädsla för döden, personalens egen orutin och dåliga kunskaper. Den kan bero på rädsla för anmälan till Socialstyrelsen. Men den kan tyvärr också kanske bero på imperiebyggande klinikchefer, klinikchefer som måste bevisa behovet av ytterligare resurser till sina respektive kliniker.

Socialstyrelsen har gett ut mycket tydliga råd om detta. I dessa råd är man mycket klar över patientens rätt att dö under värdiga former och läkarens rätt att avstå från aktiv behandling, om den inte gagnar patienten. Däremot har läkaren eller sjukvårdaren aldrig rätt att avstå från omvårdnad, dvs. att avstå från att underlätta för patienten att leva till slutet. Det finns inte tillräcklig kunskap om detta i sjukvården.

Jag vill att Bo Könberg tar klart avstånd från propåerna som ligger inlinjade i Sten Anderssons i Malmö interpellation om att i Sverige underlätta för eutanasi. Jag skulle också vilja att Bo Könberg något mer utvecklar vad man funderar på att göra för att sprida kunskaperna om lindring av smärta och ångest.

Anf. 44 Statsrådet BO KÖNBERG (fp):

Herr talman! Trots att interpellanten deltar i debatten börjar jag med att kommentera Margitta Edgrens synpunkter. Jag har uppfattat Sten Anderssons i Malmö interpellation på det sättet att den handlar om just det som står i dess rubrik, nämligen om vård i livets slutskede. Interpellationen tar också upp det som tas upp i två frågor som ställts till mig. Den första frågan handlar om hur man som människa i livets slutskede skall kunna bli behandlad på ett värdigt vis. Den andra frågan handlar om hur man skall kunna få en större bestämmanderätt över vården i livets slutskede. Det stämmer att ordet eutanasi förekommer i ingressen av interpellationen och där synes definieras som en god och stilla död. Jag har därför inte uppfattat att Sten Andersson har frågat mig om de frågor som Margitta Edgren uppfattar som inlinjade i Sten Anderssons interpellation.

Jag svarar ändå gärna på den fråga som Margitta Edgren ställer; jag har gjort det i flera andra sammanhang tidigare. Min uppfattning är att vi i Sverige inte skall skaffa oss en sådan lagstiftning eller tillämpning som i dag finns i Holland. Jag har utvecklat detta i andra sammanhang och gör det gärna i fler sammanhang, i den mån jag därigenom bidrar till debatten på den punkten.

Jag har mer uppfattat Sten Andersson som oroad över det som Margitta Edgren själv tar upp, nämligen att det inom svensk sjukvård ibland förekommer övervård. Sten Andersson avslutade sitt inlägg med att fråga mig om huruvida man såsom läkare gör fel om man bryr sig om livstestamenten och på så sätt därigenom i praktiken agerar så att patienten kanske lever några dagar kortare än om de maximala teknologiska insatserna sätts in. Därför har jag i mitt svar koncentrerat mig till dessa frågor.

Nu riktar jag mig till Sten Andersson. Den bästa tekniken för detta kan förstås diskuteras. I ställföreträdarskap finns risker av den typ som här nämnts. Utgångsläget är att det om patienten är medvetslös och man som

läkare och annan vårdpersonal vill skaffa sig en uppfattning om vad patienten haft för önskemål, ligger i sakens natur att man ibland försöker utröna detta genom att fråga de människor som finns i patientens omgivning, människor som känner patienten bäst. Samtal av den typen förmodar jag inte alltför sällan förekommer inom svensk sjukvård, just i situationer där det, som Sten Andersson sade, rör sig om några dagar. Detta är en mycket komplicerad fråga att ta ställning till. Från vårdpersonalens sida vill man säkert känna att man handlar i harmoni med de släktingar och människor som stått vederbörande närmast under livet, om patienten i fråga är medvetslös.

Jag håller med om att om ett sådant förfarande skulle institutionaliseras får man förstås tänka sig noga för, och det inryms i den allmänna bedömning jag gjorde. Det finns, som jag sade, många svårigheter av både etisk och juridisk art vid utrönandet av detta.

Om vi skall utreda frågan separat i Sverige, var min bedömning när jag besvarade frågan senast i riksdagen att man borde kunna avvakta den typ av försök som äger rum i ett land som liknar vårt så mycket som Danmark gör. Jag har fortfarande uppfattningen att eftersom danskarna av något skäl, gott eller dåligt, kommit i gång före oss med en försöksverksamhet, verkar det lämpligt att vi försöker lära oss någonting av den verksamheten.

Direkt orsakat av Sten Anderssons interpellation har våra danska kolleger kontaktats för att vi skulle få reda på om det fanns någonting att ta del av. Enligt det svar som vi fått finns ingen sådan information för ögonblicket, men jag räknar med att kunna få sådan.

Låt oss som sammanfattning av den diskussion som vi nu fört säga att det är ytterst angeläget att fortsätta med de ansträngningar som pågår från Socialstyrelsens sida när det gäller att sprida ut den redan befintliga kunskap som människoslaktet förskaffats till den svenska sjukvården, detta för att få ett så värdigt slut på livet som möjligt. Jag är överens med Margitta Edgren om att ju bättre vi använder oss av moderna forskningsresultat om bl.a. smärtlindring, desto färre människor kommer att utsättas för plåga. Desto färre människor kommer också innan en sådan situation inträffar att plågas av oro för vad som skall hända.

Det är naturligtvis bättre att vi ser till att människor får ett så värdigt liv som möjligt, även de allvarligt sjuka, än att sätta in insatser för att diskutera på vilket sätt man bör tillmötesgå människor som absolut inte orkar leva med sina plågor.

Anf. 45 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! Först vill jag ta upp något som kanske orsakat missförstånd. Jag har använt ordet eutanasi. Jag har inte gjort det därför att jag kan grekiska utan för att jag har fått klart för mig att ordet betyder en god och stilla eller värdig död. Jag tycker ordet passar utmärkt i denna debatt. Om jag har fått ordet fel översatt ber jag givetvis i så fall om ursäkt för att jag ha använt det felaktigt.

Margitta Edgren talar om respekt för människovärdet. Det är just det som jag vill ha fram med denna debatt, med tanke på hur vissa människor i dag blir behandlade i livets slutskede, inte av illvilja, vill jag tillägga, men på grund av bristande kunskap. En sak är gemensam för oss alla, vad vi än syss-

lar med i livet, nämligen att vi alla en gång skall dö; det är bara att konstatera. Det är viktigt att vi dör under lika värdiga former som vi förhoppningsvis levt våra liv.

Jag är dock litet förvånad över att kunskapsluckorna eller kommunikationsbristerna är så stora vid de verksamma sjukhusen vad gäller något som så intensivt berör alla människor. Att statsrådet lägger tyngd i uttalandet att han vill verka för att kunskapsluckorna skall försvinna låter för mig ytterst positivt. Jag är också nöjd med att statsrådet har tagit kontakt med danskarna för att efterhöra deras senaste kunskaper i dessa frågor.

Visserligen tänker jag inte söka sak med Margitta Edgren, men Margitta Edgren nämnde ingenting i sitt inlägg om livstestamente. Jag skulle vilja fråga Margitta Edgren något som jag tidigare frågat statsrådet. Om en människa vid sina sinnens fulla bruk skriver på ett intyg – ett intyg som innebär att personen i fråga om han eller hon hamnar i en viss beskriven situation inte vill ligga som ett kolli under sina sista dagar – får intyget bevittnat av två trovärdiga personer och får det uppdaterat kanske vartannat år, bör en sådan önskan respekteras, Margitta Edgren? Vi säger ju alla att det är människans egen vilja som ytterst skall vara avgörande.

Anf. 46 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Det är helt korrekt, Sten Andersson i Malmö, att ordet eutanasi på grekiska betyder stilla och värdig död. Men i svenskt, europeiskt och engelskt-amerikanskt språkbruk betyder euthanasia dödshjälp.

Det är inte så lätt att svara på frågan om livstestamenten. Det beror på under vilka omständigheter det skrevs, vilken tid som har förflutit och vilka möjligheter som står till buds. Är det så, att doktorn när det gäller en svårt sjuk människa kan göra den bedömningen att en insatt åtgärd inte vare sig botar sjukdomen eller gagnar det fortsatta livet, har han rätt att avstå att sätta in behandling. Men en läkare har aldrig rätt att avstå från att ordinera omvårdnad, dvs. skötsel, vändning och underlättande av andning och ätning. Jag kan alltså inte svara ja eller nej. Jag är nog väldigt ambivalent i den frågan.

Sedan är jag mycket glad över Bo Könbergs klara avståndstagande i fråga om ett närmande till det bruk som finns i Holland. Det är väldigt viktigt för en nation att ha den tydliga gränsdragningen när det gäller läkarståets och över huvud taget läkarvetenskapens aktiva medverkan i att mörda andra människor, därför att det är ju det som det handlar om. Annars kan man snabbt komma in i någon sorts "slippery slope".

Sten Andersson talade om att leva med tanken på att vi alla skall dö. Grundproblemet ligger i den existensiella ångest som vi alla känner inför detta faktum. Vi måste alla vara öppna för att föra en diskussion med varandra, familjevis och vänner emellan. Det är ett sätt att komma ifrån denna ångest.

Det finns en opublicerad rapport om smärtlindring, Bo Könberg. Den visar att det är mellan 20 % och 40 % av alla cancerpatienter i landet som inte får adekvat smärtlindring. Vi har på något vis trott – jag kommer själv från sjukvården från början – att detta var någonting som var historiskt. Men så är det inte, och detta är ett jätteproblem. Så länge som vi inte har löst det

problemet kan vi inte heller komma ifrån en opinionsyttring av det slag som Sten Andersson tog upp, dvs. att människor i Sverige när de tillfrågas på ett enkelt sätt är intresserade av dödshjälp. Det beror på att de har brist på förtroende för sjukvårdens förmåga och vilja – framför allt förmåga – att biddra till att skapa en värdig död.

Prot. 1993/94:51
13 januari 1994

*Svar på
interpellationer*

Anf. 47 Statsrådet BO KÖNBERG (fp):

Herr talman! Jag vill bara göra en kort kommentar. Det är klart att ju mer oro som det finns över att man riskerar att sluta livet i en situation med mycket smärta och ångest, desto fler är det som är benägna att svara ja på frågan om man vill ha denna möjlighet. Som jag avslutade mitt förra inlägg med måste vår huvuduppgift vara att göra någonting åt denna situation. Att vi alla skall dö kan man inte göra någonting åt, men det är förstås oerhört viktigt att man gör det på ett så bra sätt som möjligt. Det är oroväckande med sådana uppgifter som Margitta Edgren lämnade, och som har nämnts i några av massmedierna under de senaste veckorna, uppgifter som visar att det fortfarande är väldigt många människor som inte får den smärtlindring som de behöver.

Herr talman! Jag vill understryka att såvitt jag har förstått är inte detta ett växande problem, utan problemet ligger i det faktum att man inte tillräckligt fort tillämpar modern kunskap för att minska den smärta som har funnits under hela människosläktets vistelse på den här jorden.

Anf. 48 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! Jag skall hålla mig kort. Jag har tidigare sagt att jag vet om att detta är oerhört svåra frågor. Många människor, säkert alla människor, har sin egen speciella syn på detta. Men debatten blir litet sned när man som Margitta Edgren använder sådana begrepp som ordet mörda när man talar om lagstiftningen i Holland. Jag tror att vi hamnar i positioner som ingen gynnas av om vi använder det språkbruket. Man skall inte nämna det ordet. Holland är dock ett land som ligger i Europa. Det är ett väl utvecklat land som ingår i EG, som också vi vill bli medlemmar av. Det passar sig inte att använda den vokabulären vare sig för Hollands del eller i debatten kring eventuella livstestamenten och smärtlindringar i livets slutskede.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Svar på interpellation 1993/94:75 om Gota Bank

Anf. 49 Statsrådet BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Jan Fransson har frågat mig om jag nu och inom ramen för statliga Nordbanken/Gota Bank avser att vidta åtgärder för att i den reella bankverksamheten återskapa den betydelsefulla funktion och ställning som Skaraborgsbanken och Wermlandsbanken tidigare hade som provinsbanker i sina hemlän.

Regeringen godkände den 10 december 1993 Bankstödsnämndens beslut

om överlåtelse av Gota Bank till Nordbanken. Beslutet innebär att Nordbanken och Gota Bank kan slås samman till en bank.

Bankstödsnämndens beslut föregicks av en noggrann undersökning av hur stor samordningsvinsten skulle bli vid en sammanslagning av Nordbanken och Gota Bank. Detta värde jämfördes med de övriga intressenternas bud. På så sätt har man kunnat klara av att rättvist jämföra ett bud från en bank som staten äger med övriga bud. Analyser visade att Nordbanken och Gota Bank gav det bästa utfallet. De samordningsvinster som kan uppnås är till nytta inför den kommande privatiseringen av Nordbanken.

Gota Bank kommer tills vidare att drivas som ett dotterbolag till Nordbanken, och den regionala prägeln bevaras. Firmorna Götabanken, Skaraborgsbanken och Wermlandsbanken kommer att behållas.

Ansvar för genomförandet av sammanslagningen av de båda bankerna ligger på Nordbanken. Regeringen och Bankstödsnämnden kommer alltså i huvudsak att stå utanför den process som sammanslagningen innebär. Från Nordbanken har jag dock erfarit att den självklara utgångspunkten och ambitionen är att ta till vara det bästa i de båda bankerna. På drygt 70 orter i Sverige föreligger dubbeletableringar av bankernas kontor. På dessa orter kommer bankverksamheten att integreras i ett kontor på det sätt som på respektive ort blir bäst för den nya sammanslagna Nordbanken/Gota Bank.

Anf. 50 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Jag vill tacka Bo Lundgren för svaret. Det var kanske inte så mycket svar på min fråga om huruvida statsrådet i egenskap av den främste företrädaren för ägaren/staten kunde tänkas vidta åtgärder för att återskapa den betydelsefulla funktion och ställning som Skaraborgsbanken och Wermlandsbanken tidigare hade som provinsbanker i respektive hemlän.

Jag hoppas att Bo Lundgren har förståelse för att jag i det fortsatta samtalet ser honom i just den rollen som företrädare för ägaren, inte minst mot bakgrund av riksdagens unikt långtgående delegering till regering och bankstödsnämnd. Det är viktigt att vi här i kammaren kan diskutera hur den statliga bankverksamheten bäst bör utvecklas. Därför vill jag gärna höra litet mera om hur Bo Lundgren ser på tanken att återskapa en sammanhållen Skaraborgsbank inom ramen för Nordbanken inklusive Gota Bank. Den affären är ju klar, så den hade jag inte tänkt att ta upp till diskussion. Men ägaren måste ha någon uppfattning om detta.

Själv argumenterar jag starkt i min interpellation för denna tanke. Gota Bank består av de tidigare utpräglade och välsedda provinsbankerna Skaraborgsbanken och Wermlandsbanken. Båda dessa banker hade en i väsentliga avseenden stark ställning i respektive region. Huvudkontoren låg i Skövde och Karlstad, och man hade välrustade kontor i både Stockholm och Göteborg, där man höll kontakt med den riksomfattande verksamheten. Utlandsverksamheten var väl utvecklad. Bankernas starka provinsiella ställning kom till uttryck såväl i marknadsandelar som i styrelsernas sammansättning. De var i allra högsta grad en omvittnat betydande tillgång för utveckling, företagande och näringsliv i hemregionerna. Deras samarbete med näringsliv likaväl som med kommuner och länsmyndigheter vittnade om ett stort ansvar för den region som de verkade i.

När nu en ny situation har uppstått menar jag att ett gynnsamt tillfälle erbjuds att genom organisatoriska åtgärder, inom ramen för en storbank, ge största möjliga självständighet åt Skaraborgsbanken. Detta menar jag kan ske genom en långtgående decentralisering och mot denna svarande delegering av befogenheter och resurser till regionstyrelser och verkställande ledning. På så sätt skulle man vinna provinsbankens ställning och betydelse för utveckling av regionens näringsliv och sysselsättning.

Bo Lundgren säger att Gota Bank tills vidare kommer att drivas som ett dotterbolag till Nordbanken. "Tills vidare" tolkar jag som ett eller två år, tills fusionen praktiskt har genomförts. Detta är naturligtvis ingen garanti för en utveckling i den riktning som jag menar är önskvärd.

Bo Lundgren säger vidare att ansvaret för genomförandet av sammanläggningen av de båda bankerna ligger på Nordbanken och att regeringen och Bankstödsnämnden i huvudsak kommer att stå utanför processen. Jag förstår också att det är bankens ledning som har ansvaret för det praktiska genomförandet.

Men, Bo Lundgren, det borde väl ligga i ägarens intresse att exempelvis genom en expertutredning mycket skyndsamt titta på möjligheterna att sätta en provinsbanksprägel på bl.a. den bankverksamhet som berör gamla Skaraborgsbankens område. Själv är jag övertygad om att det skulle innebära att man, just som Bo Lundgren säger i sitt svar, tar till vara det bästa i de båda bankerna.

Jag fick för en tid sedan ett brev från Nordbankens koncernchef Rolf Dahlborg. Brevet kom några dagar efter att min interpellation hade framställts. Han satte värde på att få del av de synpunkter vilka vi som representerar folket i dessa regioner kan ha på bankverksamhetens utveckling.

Jag har utgått från att Dahlborg menar allvar. Därför har jag i dag skrivit ett brev till honom, i vilket jag närmare utvecklar mina synpunkter. Det skulle naturligtvis vara värdefullt att här och nu få höra Bo Lundgren uttala, som jag hoppas, sitt intresse av att se på möjligheterna att återupprätta provinsbankstanken, utifrån de tidigare goda erfarenheterna från Skaraborgsbanken. Därför vill jag återigen ställa frågan: Vilken uppfattning har vår främste ägarrepresentant om detta?

Anf. 51 MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! Anledningen till att jag deltar i debatten är den ökade roll som storbankerna och finansinstituten spelar, där den lokala och regionala nivån alltmer är på väg att suddas ut.

Provinsbanksrörelsen har inom respektive områden mycket noggrant bidragit till samhällets uppbyggnad. Bankerna har trots på regionens identitet och framtid och alltid sökt stödja de regionala initiativen. De har levt i regionen på ett sätt som större banker aldrig har kunnat eller velat göra.

Finansminister Gunnar Sträng var på sin tid en mycket stark tillskyndare av provinsbanksidén. Den skapade, enligt Gunnar Sträng och många med honom, en nödvändig konkurrens till storbankernas mera byråkratiska och tunga organisation samt allmänt centrala tänkande.

Wermlandsbanken och Skaraborgsbanken har spelat en utomordentligt stor och viktig roll i Värmland respektive Skaraborg. Så länge deras rörelse

koncentrerades till de egna regionerna var också lönsamheten tillfredsställande.

Nu har koncentrationen av banksektorn blivit alltför stor. Nu efterfrågas av allmänhet och företag alternativa bankkoncept med personlig kontakt, obyråkratiskt tänkande och snabba beslutsvägar – banker som med andra ord lever i och med regionens näringsliv och samhälle.

Vi som bor och verkar ute i regionerna är bekymrade, för att inte säga starkt oroade, för att de stora drakarna – de stora bank- och finansinstituten – alltför mycket dominerar och utifrån centrala direktiv inte ser och möter problemen. Man brukar säga att ju närmare brasan man befinner sig, ju varmare blir det. Det är på samma sätt så, att ju längre bort från problemen som bankdirektör och koncernledning sitter, desto större är risken att man ser centralistiskt på det hela. Konkurrenssituationen försvinner osv.

Jag tror att de stora bankerna menar allvar när de i reklamkampanjer berömmar sig för att satsa och tänka regionalt. Men verkligheten är annorlunda.

Herr talman! Efter att ha läst svaret vill jag i likhet med Jan Fransson efterfråga ansvarsfrågan. Statsrådet Bo Lundgren är ju ändå ägare. Han symboliserar ägarstrukturen. Jag tycker för det första att Bo Lundgren svävar på målet. För det andra undrar jag: Hur länge kommer Gota Bank att leva? Tills vidare, säger statsrådet i sitt svar.

Statsrådet borde väl närmare kunna konkretisera och ange vilken tidsplan som gäller. Det borde rimligen också ligga i statsrådets intresse att ta sitt ägaransvar och utifrån detta agera. Då tycker jag att den modell som Jan Fransson här har skisserat är riktig. Jag hoppas att statsrådet i nästa replikskifte kan konkretisera litet närmare vad han menar med just "tills vidare".

Många av de gamla provinsbankernas framtid är nu på grund av omstruktureringar beroende av ett utvecklat småföretagande, baserat på personliga initiativ som kräver personligt stöd av olika experter.

Herr talman! Som situationen ser ut hemma i Värmland, med en starkt ökande arbetslöshet, finns det verkligen all anledning att varje statsråd i regeringen drar sitt strå till stacken för snabba beslut, inte minst när det gäller bankfinansiering etc. Där spelar bankerna onekligen en stor roll. Det är därför vi i dag vill uttrycka vår oro i denna debatt.

Jag hoppas än en gång att statsrådet närmare kan ange vad som döljer sig bakom "tills vidare" och att statsrådet också är beredd att vidta litet mer konkreta åtgärder för att provinsbankerna, och därmed också näringslivet, skall kunna leva vidare och blomstra. Det skulle också främja finansieringen av de olika företagen.

Anf. 52 Statsrådet BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Jan Fransson ställde frågan om hur statliga banker bäst bör utvecklas. I första hand sker det genom att avveckla det statliga ägandet. Erfarenheterna av staten som ägare för såväl Nordbanken som tidigare PK-banken kan vi själva se effekterna av. De är inte särskilt upplyftande.

Att vi i riksdagen skulle diskutera hur man bäst utformar en bra struktur för en enskild bank är nog den största otjänst som vi skulle kunna göra banken. Det kliar alltid i fingrarna på politikerna när det gäller att styra och

ställa – hos vissa sannolikt mer än hos andra. Jag menar inte nödvändigtvis Magnus Persson eller Jan Fransson i det avseendet, utan det ligger säkert för oss alla, eftersom vi är intresserade och vill vara med och besluta om saker och ting. Men vissa saker kan inte vi politiker hantera. Vi är inte bra på att driva och leda företag, åtminstone inte i den roll som vi har som politiker. Det finns andra exempel på detta utanför banksektorn.

När det gäller enskilda företag gör vi bäst i att skapa bra betingelser för dessa. Jag återkommer till att det finns all anledning att ha synpunkter på de stora strukturerna.

Magnus Persson frågade mig: Hur länge kommer Gota Bank att leva? En sak kan jag säga: Gota Bank hade inte levt längre än till september 1992 om inte regeringen och så småningom riksdagen hade ingripit. Banken var helt färdig att avvecklas, med våldsamma förluster, som nu skattebetalarna har tagit. Banken kommer också i realiteten att avvecklas, men precis som jag hela tiden har sagt skall självfallet varje avveckling av en bank som har gått så katastrofalt dåligt ske i ordnade former – vilket också har skett – och de livskraftiga delarna skall tas till vara så att de kan utvecklas.

Alldeles bortsett från att staten inte är en bra ägare finns det naturligtvis konfliktrisker i att i viss utsträckning vara ansvarig för den finansiella marknadens lagstiftning och strukturer och samtidigt ha ett eget ägande på den marknaden. Detta är konfliktrisker som vi måste vara medvetna om.

Ägarens uppfattning vad gäller Nordbanken och nu Nordbanken/Gota Bank måste naturligtvis vara att man vill få så bra avkastning som möjligt på de investerade medlen, i det här fallet en så bra återbetalning som möjligt på de pengar som skattebetalarna tyvärr har tvingats betala till följd av spekulationsekonomin under 80-talets andra hälft och den dåliga ledningen från såväl ägare som ledning i banken. Detta är naturligtvis väldigt viktigt.

Staten å andra sidan har ett stort intresse av ett effektivt, väl fungerande betalnings- och kreditsystem och också en effektiv och bra konkurrens på det området. Vi arbetar i den riktningen genom att riva ner regleringar och hinder för etablering av nya banker, men självfallet ställs krav på den verksamhet som skall bedrivas. Vi har förbättrat möjligheterna för utlänningar att förvärva svenska banker. Det finns alltså möjlighet att uppnå den konkurrens vi eftersträvar.

Låt mig sedan gå in på frågan om Nordbanken. Som jag sade inledningsvis är ingen av oss tre som deltar i debatten någon expert på hur man bedriver bankverksamhet. Vi har olika uppfattningar, mål och ambitioner. En ambition som vi naturligtvis har anledning att ha är att få ett bra och effektivt fungerande kreditsystem.

Om Jan Fransson och Magnus Persson har rätt i sin bedömning av vilken vikt de tidigare bankerna Wermlandsbanken och Skaraborgsbanken kan spela i sin region och hur mycket de kan bidra med i en sammanslagning med Nordbanken, är ju detta något som faktiskt kan användas av banken, vilket tydligen också framgick av ett brev från Nordbankens koncernchef Hans Dahlborg. Jag förutsätter att den ledning som har tillsatts av styrelsen i Nordbanken nu på bästa möjliga sätt kommer att utforma bankens struktur för att uppnå målet så bra lönsamhet som möjligt och att man ser till att det målet också uppnås i ett framtida privat ägarskap.

Har Jan Fransson och Magnus Persson rätt i det de säger finns all anledning att tro att det finns möjligheter att behålla den här typen av regionala strukturer. Men beslut om detta skall inte fattas i Sveriges riksdag och heller inte av Sveriges regering. Vi kan nämligen inte göra de bedömningarna, eftersom vi inte har tillräckligt underlag.

Jag har full förståelse för att interpellationen har ställts och att Magnus Persson också deltar i diskussionen. Vi har all anledning att företräda våra regioner och deras intressen, och om dessa intressen sammanfaller med förutsättningarna för en lönsam och bra bankverksamhet kan också dessa intressen komma att tillgodoses. Det är ungefär vad jag kan och vill svara i det här avseendet.

Anf. 53 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Bo Lundgren säger att det bästa man kan göra för att utvecklas bankverksamheten är att avveckla det statliga ägandet. För stunden har vi väl ingen annan uppfattning. Jag hade heller inte tänkt ta upp den debatten, utan jag ville begränsa mig till att få fram vilken uppfattning, kanske t.o.m. erfarenhet, som Bo Lundgren sedan tidigare har av provinsbankers verksamhet.

Att ändå koncernchefen har varit intresserad av att ta del av våra synpunkter innebär naturligtvis att han också lyssnar till vad Bo Lundgren har för synpunkter. Om jag uppfattade vad Bo Lundgren sade rätt är vi kanske överens om att detta är en möjlighet som man i det här skedet skall titta på. Jag vill ändå upprepa att det kan ligga i ägarens intresse att som ägare vara så pass aktiv att man medverkar till att provinsbankstanken undersöks.

Bo Lundgren säger att statens målsättning just nu är att få så bra avkastning som möjligt. Jag tror inte alls att den målsättningen står i motsats till den här tanken, kanske är det t.o.m. tvärtom. Skall vi inte också lyssna på och ta litet hänsyn till vad man säger inom näringslivet, inte minst inom småföretagen? Jag vet att småföretagen i Skaraborgs län har ett starkt intresse av att ha en bank med lokal förankring, och jag kan också hänvisa till vad ordföranden i Företagarnas riksorganisation har sagt, nämligen att vi bör återupprätta provinsbankstanken. Det finns alltså ingen motsättning mellan de här ambitionerna.

Just nu befinner sig naturligtvis hela den här verksamheten i ett utomordentligt känsligt läge. Hur kommer kunderna att agera? Känner de förtroende för det som kommer att ske? En säker väg, Bo Lundgren, är att verkligt visa och uttala att man också undersöker provinsbankstanken. Det skulle lugna oss kunder och företag i de här bygderna.

Anf. 54 MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! Jag kan hålla med om att erfarenheten av statligt ägande inom bankvärlden kan vara diskutabel. Men, herr talman, nog kliar det i fingrarna när man tar del av bankvärdens och bankdirektörernas alla fallskärmsavtal, som ligger på en orimlig nivå. Detta kanske inte hör till dagens debatt, men jag vill ändå ha upptaget i kammarens protokoll att detta gör att det kliar i fingrarna och att vi politiker kanske borde ha spelat en större roll i det sammanhanget.

Statsrådet säger att staten eftersträvar en så bra avkastning som möjligt. Det är riktigt. Där har vi samma målsättning. Då bör man också eftersträva en ökad konkurrens. Min erfarenhet av Wermlandsbanken som provinsbank är att den, med en starkt decentraliserad uppbyggnad, med kontor ute i bygderna och närhet till företagen och till folket, har spelat en utomordentligt stor och viktig roll för Värmland och att motsvarande har gällt för Skaraborg. Om vi eftersträvar en bra konkurrens bör statsrådet därför också stötta provinsbankerna, som spelar en för decentraliseringen så viktig roll.

Nu är vi inne i en besvärlig sysselsättningssituation. Arbetslösheten ökar, och småföretagandet är viktigt för den framtida utvecklingen. Då är det viktigt att det snabbt går att skapa kreditvärdighet och kreditförsäkring för att rädda jobben.

Jag och statsrådet verkar alltså, herr talman, vara inne på ungefär samma linje, och jag hoppas att statsrådet grannar på den här debatten, som jag deltar i inte för att vara gnällig utan för att det är viktigt att rädda provinsbankerna i framtiden, att rädda jobben och, framför allt, att allmänheten skall ha en bra service oavsett om man befinner sig uppe i Sysslebäck i Nordvärm-land, i Karlstad, i Skaraborg eller i Skövde. Det är det frågan gäller.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Hänvisning av ärende till utskott

Föredrogs och hänvisades
Proposition 1993/94:93 till socialförsäkringsutskottet

11 § Anmälan om frågor

Anmälades att följande frågor framställes

den 12 januari

1993/94:287 av *Georg Andersson* (s) till kulturministern om asylsökande från Eritrea:

Strax före jul meddelades i Dagens Eko att ett antal eritreaner som vistas på Invandrarverkets förläggningar skulle avhysas därifrån. Utlänningsnämnden har beslutat om utvisning, men verkställigheten har inte kunnat genomföras, bl.a. på grund av de krav som eritreanska myndigheter ställer. Det har uppgetts att sammanlagt ca 400 eritreaner i Sverige är berörda. Många av dessa har vistats här under flera år.

Det råder också viss oklarhet om kommunernas ansvar för bistånd till dem som inte längre kan erhålla detta genom Invandrarverkets försorg. I det uppkomna läget kan vissa enskilda komma att drabbas på ett icke acceptabelt sätt.

Mot denna bakgrund vill jag fråga vilka åtgärder regeringen är beredd att

vidta för att lösa det akuta problem som uppstått beträffande asylsökande från Eritrea.

1993/94:288 av *John Andersson* (-) till jordbruksministern om renar utanför renskötselområde:

I den rennäringslag som trädde i kraft den 1 juli 1993 sägs att om renar uppehåller sig utanför renskötselområdet eller på mark under tid då renskötsel inte får bedrivas där, kan länsstyrelsen på framställning av dem som lider skada, vid vite förelägga sameby att föra bort renarna.

I december förra året flyttades ca 1 500 renar till kustområdet vid Skellefteå (Bjurön). Första veckan i september förra året observerades 37 000 renar på förbjudet område nedanför odlingsgränsen i Västerbottens län.

Alla försök att få länsstyrelsen att agera har varit lönlösa. Man hänvisar till att lagen inte är tvingande. År efter år fortsätter detta problem med tusentals renar på förbjudet område utan att något händer. Detta får till följd att motsättningarna mellan ortsbefolkning och rennäringens utövare bara ökar. Så kan det väl inte få fortsätta?

Min fråga till jordbruksministern:

Vilka åtgärder avser jordbruksministern vidta för att detta långvariga problem får sin lösning?

1993/94:289 av *Gunhild Bolander* (c) till kommunikationsministern om biljettpriset på flyglinjen Visby – Arlanda:

Från den 17 januari kommer SAS att höja biljettpriserna på linjen Visby–Arlanda med 30 %. Det innebär att en normalpriselbiljett kommer att kosta 2 400 kr, en höjning med 500 kr.

Som väl torde vara bekant för statsrådet finns ett enda alternativ att komma över vattnet mellan Gotland och fastlandet, nämligen färjetrafiken. Detta är således ett mycket hårt slag för såväl det gotländska näringslivet som de privatpersoner som på denna linje utgör en relativt hög andel av resenärerna.

Jag vill därför fråga statsrådet vilka åtgärder regeringen är beredd att vidta för att riksdagens trafikpolitiska målsättning om samhällets ansvar för bl.a. tillgänglighet och regional balans skall kunna vidmakthållas.

1993/94:290 av *Agne Hansson* (c) till arbetsmarknadsministern om ytterligare medel till stödområden i Kalmar län:

Under våren 1993 beslutade regeringen att Vimmerby, Hultsfred och Högsby kommuner i Kalmar län och Valdemarsviks kommun i Östergötland skulle få tillfällig stödområdestillhörighet. Det har visat sig vara en mycket verksam regionalpolitisk åtgärd, som gett mycket god effekt. För ett sammanlagt avdelat regionalpolitiskt stöd för de tre kommunerna i Kalmar län om 17 miljoner kronor har investeringar genomförts till en sammanlagd summa på över 106 miljoner kronor. 130 nya arbetstillfällen har skapats. Det av regeringen tilldelade regionalpolitiska anslaget är nu förbrukat för innevarande budgetår.

Med hänvisning till att de regionalpolitiska medlen för ytterligare stöd nu är förbrukade och att åtgärderna visat sig ha så positiv effekt vill jag fråga arbetsmarknadsministern:

Är arbetsmarknadsministern beredd att medverka till att ytterligare medel i samma storleksordning omfördelas för innevarande budgetår till berörda länsstyrelser för att stödområdestillhörigheten för Högsby, Vimmerby, Hultsfred och Valdemarsviks kommun skall få full effekt?

1993/94:291 av *Barbro Westerholm* (fp) till kommunikationsministern om det europeiska larmnumret:

Genom avtal mellan SOS Alarmering AB och landets stift regleras de "teletekniska" och finansiella villkoren för telefonsamtal till jourhavande präst. Den 1 januari 1996 införs ett europeiskt larmnummer vilket medför att det blir synligt från vilket telefonnummer den uppringande ringer. Dessutom finns planer på inspelning av larmsamtal, vilket försämrar integriteten för avsändaren.

Med anledning av det ovan anförda vill jag ställa följande fråga:

Hur avser regeringen att garantera anonymiteten hos de som ringer jourhavande präst efter införandet av det europeiska larmnumret?

1993/94:292 av *Eva Johansson* (s) till kulturministern om asylsökande från Eritrea:

Under befrielsekriget i Eritrea kom många eritreanska flyktingar till Sverige. De som kom före krigsslutet men inte fick sina asylansökningar behandlade före freden, har i allmänhet fått avslag. En grupp av dessa finns nu på flyktingförläggningar i avvaktan på att de kan återvända till Eritrea.

Situationen i Eritrea är sådan att landet har utomordentligt svårt att ta emot alla flyktingar som vill återvända. Regeringen har i det läget prioriterat återvändandet för de flyktingar som lever under mycket små omständigheter i läger i Sudan. Det är mot den bakgrunden man skall se svårigheterna för den grupp som finns i Sverige.

Nu hotas eritreanerna på flyktingförläggningarna i Sverige att bli avhysta från förläggningarna utan att ha någonstans att ta vägen. De får heller inget ekonomiskt bidrag för sitt uppehälle. Deras situation är mycket svår.

Mot bakgrund av detta vill jag fråga kulturminister Birgit Friggebo vilka åtgärder hon vill vidta för att lösa situationen på ett humant sätt till dess förhållandena är sådana att de aktuella eritreanerna kan återvända till sitt hemland.

den 13 januari

1993/94:293 av *Christer Skoog* (s) till näringsministern om flyttning av företagsledning för International Computer Limited:

Företagsledningen för företaget ICL i Ronneby meddelade den 11 januari 1994 att tillverkningen av företagets produkter skall flyttas från Ronneby till

England och att samtliga 270 anställda skall sägas upp. Ronneby har redan innan detta besked den högsta arbetslösheten i Blekinge.

Avser regeringen att vidta någon åtgärd som förhindrar företagsledningen för ICL i Ronneby att avveckla verksamheten där och göra 270 personer arbetslösa i en redan hårt drabbad ort?

1993/94:294 av *Maud Björnemalm* (s) till kulturministern om flyktingkvotens finansiering:

Regeringen har föreslagit och riksdagen beslutat att flyktingkvoten för innevarande budgetår tillfälligt skall kunna utökas med 6 000 personer, en ökning av nuvarande flyktingkvot från 1 800 till 7 800 flyktingar. Av ökningen på 6 000 reserveras 5 500 platser för flyktingar från f.d. Jugoslavien.

I proposition 1993/94:51 sägs att kostnaden för den utökade flyktingkvoten beräknas till 830 miljoner kronor, och den kommer i huvudsak att belasta budgeten för 1994/95. Var i budgetpropositionen finns finansieringen? Ett beslut om utökning av flyktingkvoten utan finansiering blir tom retorik och stärker inte förtroendet för regeringens flyktingpolitik.

Mot bakgrund av det anförda frågar jag statsrådet Birgit Friggebo:

Hur har regeringen tänkt finansiera den ökade flyktingkvoten på 6 000 personer?

12 § Kammarén åtskildes kl. 15.29.

Förhandlingarna leddes

av andre vice talmannen från sammanträdets början t.o.m. 4 § anf. 6 (delvis),

av tredje vice talmannen därefter t.o.m. 5 § anf. 22 (delvis) och

av förste vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

TOM T:SON THYBLAD

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

Torsdagen den 13 januari

1 § Val av den svenska delegationen till Europeiska ekonomiska samarbetsområdets (EES) gemensamma parlamentarikerkommitté och den svenska delegationen till EFTA-staternas parlamentarikerkommitté	1
2 § Avsägelse	2
3 § Anmälan om kompletteringsval till den svenska delegationen till Europeiska frihandelssammanslutningens (EFTA) parlamentarikerkommitté	2
4 § Svar på interpellation 1993/94:51 om uppehållstillståndet för våldtäktsoffer från det forna Jugoslavien	2
Kulturminister Birgit Friggebo (fp)	
Viola Furubjelke (s)	
Marianne Andersson (c)	
Berith Eriksson (v)	
Isa Halvarsson (fp)	
Margareta Viklund (kds)	
Birgit Henriksson (m)	
Ingela Mårtensson (fp)	
Pierre Schori (s)	
5 § Svar på interpellation 1993/94:70 om gömda flyktingbarn	19
Kulturminister Birgit Friggebo (fp)	
Eva Zetterberg (v)	
Berith Eriksson (v)	
6 § Svar på interpellation 1993/94:71 om asyl för vissa militärtjänstvägrare	25
Kulturminister Birgit Friggebo (fp)	
Berith Eriksson (v)	
7 § Svar på interpellation 1993/94:61 om dispens från husläkarlagen	30
Statsrådet Bo Könberg (fp)	
Bo Holmberg (s)	
Eva Zetterberg (v)	
8 § Svar på interpellation 1993/94:65 om vård i livets slutskede ...	38
Statsrådet Bo Könberg (fp)	
Sten Andersson i Malmö (m)	
Margitta Edgren (fp)	
9 § Svar på interpellation 1993/94:75 om Gota Bank	45
Statsrådet Bo Lundgren (m)	
Jan Fransson (s)	
Magnus Persson (s)	

10 § Hänvisning av ärende till utskott	51
11 § Anmälan om frågor	
1993/94:287 av Georg Andersson (s) om asylsökande från Eritrea	51
1993/94:288 av John Andersson (-) om renar utanför renskötselömråde	52
1993/94:289 av Gunhild Bolander (c) om biljettpriset på flyglinjen Visby–Arlanda	52
1993/94:290 av Agne Hansson (c) om ytterligare medel till stödområden i Kalmar län	52
1993/94:291 av Barbro Westerholm (fp) om det europeiska larmnumret	53
1993/94:292 av Eva Johansson (s) om asylsökande från Eritrea	53
1993/94:293 av Christer Skoog (s) om flyttning av företagsledning för International Computer Limited	53
1993/94:294 av Maud Björnemalm (s) om flyktingkvotens finansiering	54